

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 25.01.2023 r.

Poz. 437

UCHWAŁA Nr XLII/347/2022

Rady Gminy Przywidz

z dnia 20 grudnia 2022 r..

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przywidz na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 z późn. zm.) w zw. z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840)

Rada Gminy uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przywidz na lata 2023 - 2026, stanowiący Załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Przywidz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady

Michał Jasiński

GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY PRZYWIDZ
NA LATA 2023-2026

OPRACOWANIE:

mART Marta Danielska, Jakub Danielski

gez.wroclaw@gmail.com

WRZESIEŃ 2022

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	7
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	7
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	10
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	14
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Przywidz ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	21
5.2.1. Charakterystyka gminy	21
5.2.2. Historia obszaru Gminy Przywidz	22
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Przywidz	23
5.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy	27
5.4. Dziedzictwo niematerialne	27
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	30
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	30
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	31
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	32
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	37
5.6.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	39
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT	42
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	43
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	46
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	47
9.1. Dotacje	48
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	50
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	51

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	52
10. Bibliografia	54
11. Spis tabel	54
12. Załączniki	55

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Przywidz na lata 2023-2026 (dalej „GPOnZ”) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta Gminy Przywidz, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy Przywidz. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskim. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójta Gminy Przywidz przedstawia Radę Gminy Przywidz sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Program ten stanowi kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przywidz na lata 20015-2018, który został przyjęty uchwałą nr VI/27/2015 Rady Gminy Przywidz z dnia 29 maja 2015 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów

zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę

o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak: art. 3, art. 4, art. 5, art. 6, art. 7, art. 16 ust. 1, art. 17, art. 18 art. 19, art. 20, art. 21, art. 22, art. 89.

Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559).

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);

Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);

Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);

Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej,

wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);

Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);

Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz.731);

Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);

Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);

Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);

Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);

Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);

Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić),

maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),

minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),

zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to, co na oryginał działa niszcząco),

zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,

zasada odwracalności metod i materiałów,

zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

– obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,

– obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,

– obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

– Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałania odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Przywidz wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030, Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej „Pomorska Podróż”, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030, Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2020-2023, Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego (RPO WP);
- powiatowym: Program Rozwoju Powiatu Gdańskiego do roku 2020+.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr 376/XXXI/21 Sejmiku

Województwa Pomorskiego z dnia 12 kwietnia 2021 r.

Strategia wskazuje trzy cele strategiczne, które określają pożądane stany docelowe w ujęciu problemowym. Są one zoperacjonalizowane przez 12 celów operacyjnych. W obszarze związanym z ochroną zabytków można wskazać:

Cel strategiczny: OTWARTA WSPÓLNOTA REGIONALNA.

Niezbędnym czynnikiem budowania wspólnoty będzie także wykorzystanie dziedzictwa (ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego) i tradycji Pomorza, a także działania rozwijające świadomość mieszkańców w kluczowych dla regionu obszarach, takich jak aktywność obywatelska, udział w kulturze, ochrona środowiska i klimatu, promocja zdrowego trybu życia, racjonalne zachowania komunikacyjne, cyfryzacja czy przedsiębiorczość.

Pożądany kierunek zmian: Wzmocnienie regionalnej wspólnoty kulturowej i obywatelskiej oraz różnorodności kulturowej.

Cel operacyjny: KAPITAŁ SPOŁECZNY.

Ukierunkowanie tematyczne:

- Podnoszenie wiedzy i świadomości wszystkich mieszkańców w obszarach kluczowych dla regionu, w szczególności: aktywności obywatelskiej i równego traktowania, kultury i tożsamości regionalnej, środowiska i klimatu, zdrowego trybu życia, racjonalnych zachowań komunikacyjnych, cyfryzacji oraz przedsiębiorczości.
- Zachowanie i upowszechnienie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.
- Podnoszenie kompetencji kadr kultury i turystyki (w obszarze krajoznawstwa), głównie na poziomie lokalnym.
- Rozwój infrastruktury (instytucji) kultury, e-kultury oraz oferty uwzględniającej zagadnienia różnorodności kulturowej i dialogu obywatelskiego.
- Realizacja kompleksowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.
- Zagospodarowanie przestrzeni publicznych w sposób integrujący społeczności lokalne oraz podnoszenie świadomości w zakresie planowania przestrzennego i architektury.

Cel strategiczny: ODPORNA GOSPODARKA

Cel operacyjny: Oferta turystyczna i czasu wolnego.

Ukierunkowanie tematyczne:

- Poprawa jakości, kompleksowości i dostępności oferty czasu wolnego, w tym turystycznej, sportowej i kulturalnej dla mieszkańców i turystów.
- Zintegrowana informacja i kompleksowa promocja oferty czasu wolnego, w tym turystycznej, sportowej i kulturalnej.
- Rozwój współpracy wszystkich interesariuszy w oparciu o modele zarządzania ruchem turystycznym.

Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej – „Pomorska Podróż”

Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej „Pomorska Podróż” został przyjęty uchwałą nr 912/272/13 przez Zarząd Województwa Pomorskiego dnia 1 sierpnia 2013 r., zmieniony uchwałą nr 1080/286/13 z dnia 24 września 2013 r.

W dniu 24 kwietnia 2018 r. Zarząd Województwa Pomorskiego uchwałą nr 397/324/18 przyjął zmianę Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej.

W Programie jako cel główny wskazano unikatową ofertę turystyczną i kulturalną. Cel ten realizowany będzie przez dwa cele szczegółowe:

1. Zachowanie i turystyczne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
2. Całoroczna, sieciowa i kompleksowa oferta, wzmacniająca wizerunek regionu.

Jak czytamy w opisie celu głównego podstawowym celem programu jest rozwój, wykorzystujący dziedzictwo naturalne i kulturowe zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju. Służyć temu ma ukształtowanie nowej, wysokiej jakości, atrakcyjnej i adekwatnej do współczesnych potrzeb oferty czasu wolnego (w tym m.in. specjalizacja regionu w turystyce prozdrowotnej oraz rozwój przemysłu spotkań), która przyczyni się do wydłużenia sezonu turystycznego, a zarazem ograniczenia negatywnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze i kulturowe. Istotne dla realizacji postawionego celu jest zbudowanie sieciowych, kompleksowych, rozpoznawalnych co najmniej na poziomie krajowym produktów i pakietów turystycznych, bazujących na autentycznych walorach regionu kształtowanych przez unikatowe uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe.

W ramach celów szczegółowych planowane są następujące działania:

- poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- turystyczne udostępnienie obszarów cennych krajobrazowo i przyrodniczo,
- kreowanie powszechnie dostępnej przestrzeni,
- inwestycje o wysokiej randze, wzbogacające atrakcyjność,
- podniesienie jakości oferty pasa nadmorskiego,
- budowa wysokiej jakości oferty kulturalnej i turystycznej regionu,
- kreowanie marki województwa pomorskiego,
- profesjonalizacja działań promocyjnych.

Działania te mają na celu wzmocnienie systemowego wsparcia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz kompleksowych renowacji obiektów zabytkowych, poprawę stanu obszarów cennych przyrodniczo, dostosowanie sposobów i intensywności wykorzystywania do cech i właściwości zasobów, a także zwiększenie ich dostępności, rozwój nowych norm turystyki oraz poprawienie dostępności turystycznej regionu, w szczególności obszarów niedostatecznie wykorzystywanych, wypromowanie charakterystycznych produktów turystycznych i kulturowych, opartych na tradycyjnej tożsamości regionu, kreowania turystycznej marki województwa pomorskiego przy wykorzystaniu nowoczesnych interaktywnych narzędzi promocji.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030 został przyjęty uchwałą nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego dnia 29 grudnia 2016 r., wszedł w życie z dniem 1.03.2017 r. (Dz. Urz. Woj. Pom. z 14.02.2017 r., poz. 603).

Plan zagospodarowania jako dokument długookresowy służy do wyznaczenia kierunków polityki przestrzennej województwa, której celem jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju, prowadzącego do spójnego i jednoczesnego tworzenia łądów: społecznego, ekonomicznego, środowiskowego i przestrzennego.

W rozdziale Uwarunkowania – środowisko kulturowe i jego ochrona za charakterystyczne składniki dziedzictwa kulturowego województwa uznano:

- stanowiska archeologiczne, w tym cmentarzysko kurhanowe Jodłowno z terenu gminy Przywidz,
- układy ruralistyczne,
- dzieła architektury i budownictwa, wśród których wyróżnić można m.in.: ceglane kościoły gotyckie oraz domy podcieniowe;
- zasługująca na szczególną uwagę architektura z przełomu XIX i XX w., w tym obiekty użyteczności publicznej m.in.: zespoły przemysłowe: dawne browary i cukrownie,
- młyny i elektrownie wodne na rzekach i ciekach.

Do istotnych zadań należy określenie kryteriów identyfikacji innych obiektów stanowiących dobra kultury współczesnej (pomników, miejsc pamięci, budynków, zespołów budynków, założeń urbanistycznych i krajobrazowych), będących uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, wyróżniających się wysoką wartością artystyczną, pełniącą istotną rolę dla budowania tożsamości regionu. Dostrzega się potrzebę stworzenia pomorskiej listy zabytków nieruchomych, które z uwagi na ponadregionalne znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego i świadomości społecznej mogą zostać uznane za pomniki historii lub parki kulturowe. Polityka przestrzenna województwa uwzględnia ochronę tożsamości historyczno-kulturowej oraz promocję zasobów kulturowych województwa, a w szczególności obiektów zabytkowych i założeń przestrzennych, rewaloryzację przestrzeni o bogatej tradycji historycznej oraz obiektów zabytkowych, rozwijanie i promowanie szlaków kulturowych w oparciu o zasoby kulturowe.

W ramach działań i przedsięwzięć polityki przestrzennej służących realizacji kierunku „Ochrona obszarów o charakterystycznym krajobrazie kulturowym lub znaczeniu historycznym” wyznaczono m.in. dla jednostek samorządu terytorialnego następujące zadania:

- kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych obiektów i zespołów zabytkowych, historycznych układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków oraz pozostających poza nimi, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich oraz lokalnego charakteru zabudowy;
- obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych miejsc o wysokich i wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe;
- realizacja obiektów o charakterze wystawienniczym, muzealnym, jak również skansenów służących zachowaniu, ochronie i promocji dziedzictwa kulturowego regionu.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2020-2023

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gdańskiego na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą XXVII/189/2020 Rady Powiatu Gdańskiego z dnia 25 września 2020 r.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Głównym celem Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego położonego na obszarze powiatu, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Realizacja tego celu będzie się odbywała poprzez wskazane w dokumencie kierunki działań w ramach zdefiniowanych priorytetów.

Celem strategicznym Programu jest: Zachowanie i odnowa dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości mieszkańców oraz rozwojowi gospodarczemu powiatu

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów wraz z wyznaczonymi dla każdego celu kierunkami działań:

I. Ochrona Krajobrazu Kulturowego Powiatu.

Kierunki działań:

1. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych w oparciu o przesłanki historyczne.
2. Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego powiatu.
3. Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu.

II. Zarządzanie Dziedzictwem Kulturowym Powiatu.

Kierunki działań:

1. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
2. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

III. Promocja, Edukacja I Dokumentacja Watorów Dziedzictwa Kulturowego Powiatu.

Kierunki działań:

1. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego powiatu.
2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
3. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
4. Promocja dziedzictwa kulturowego.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego (RPO WP)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego (RPO WP) został przyjęty przez Zarząd Województwa Pomorskiego i zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej nr C(2018) 4398 z dnia 5 lipca 2018 r.

Celem strategicznym tego dokumentu jest poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.

Zarząd Województwa Pomorskiego przygotował dodatkowy dokument uszczegóławiający zapisy RPO WP. Dokumentem tym jest Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych z dnia 29 listopada 2018 r., stanowiący kompendium wiedzy dla potencjalnych wnioskodawców i beneficjentów Programu na temat możliwości i sposobu realizacji projektów współfinansowanych z RPO WP. Zawiera szczegółowy opis osi priorytetowych. W osi priorytetowej 8 Konwersja celem wsparcia jest rozwój potencjału obszaru Pomorza przez rewitalizację zdegradowanych terenów miast, renowację zabytków ważnych dla rozwoju turystyki oraz tworzenie publicznej infrastruktury turystycznej. Cel ten będzie realizowany poprzez następujące działania:

- **KOMPLEKSOWE PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE:** kompleksowa rewitalizacja wybranych zdegradowanych obszarów miast odbywa się przez aktywizację społeczną i zawodową mieszkańców oraz odbudowę infrastruktury publicznej, w tym m.in. dostosowanie budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, remont budynków komunalnych, wspólnot mieszkaniowych i spółdzielni wraz z zagospodarowaniem otoczenia, przestrzeni publicznych, w tym parków i skwerów, remonty dróg. Wszystkie realizowane projekty oprócz działań infrastrukturalnych obejmują również bezpośrednio z nimi powiązane działania społeczne skierowane do mieszkańców zdegradowanych obszarów i wynikają z przeprowadzonych konsultacji społecznych, odpowiadają więc na problemy, potrzeby i sugestie mieszkańców.
- **MATERIALNE I NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE:** osiągnięciu celu ma służyć prowadzenie prace restauratorskich lub konserwatorskich zabytków oraz ich adaptacja do nowych funkcji publicznych.
- **WSPARCIE ATRAKCYJNOŚCI WALORÓW DZIEDZICTWA PRZYRODNICZEGO:** Tworzenie i rozwój publicznej infrastruktury turystycznej o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym (m.in. przystanie i pomosty służące turystyce wodnej, przenoski, szlaki wodne, trasy rowerowe, wraz z oznakowaniem) zwiększy atrakcyjność miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych.

Program Rozwoju Powiatu Gdańskiego do roku 2020+

Program Rozwoju Powiatu Gdańskiego do roku 2020+ został przyjęty uchwałą nr XXIX/184/2016 Rady Powiatu Gdańskiego z dnia 28 listopada 2016 r.

Program uwzględnia uwarunkowania społeczno-gospodarcze powiatu oraz wytyczne w zakresie planowania strategicznego na poziomie lokalnym, a także określa wyzwania strategiczne. Misją Powiatu Gdańskiego jest tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju powiatu poprzez współpracę z gminami oraz promowanie działań o charakterze międzygminnym.

Obrano 4 cele strategiczne, w tym cel – Rozwój zróżnicowanej oferty turystycznej i rekreacyjnej powiatu. W ramach trzeciego celu strategicznego przyjęto trzy cele operacyjne tj.:

1. Poprawa jakości środowiska naturalnego, w tym zmniejszenie niskiej emisji dla utrzymania atrakcyjności turystycznej i miejsc zamieszkania,
2. Rozwój spójnej oferty turystycznej i rekreacyjnej oraz polityki turystycznej powiatu z uwzględnieniem potrzeb różnych grup społecznych,
3. Współpraca w zakresie rozwoju bazy turystycznej w powiecie.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konflikty Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych Gminy Przywidz

Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konflikty Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych Gminy Przywidz został opracowany w 2006 r. i zaktualizowany w 2017 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konflikty zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konflikty zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Przywidz

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Przywidz zostało przyjęte Uchwałą Nr XVIII/140/2004 Rady Gminy Przywidz z dnia 3 grudnia 2004 r., następnie podlegało zmianom:

- Uchwałą Nr XLVIII/294/2010 Rady Gminy Przywidz z dnia 17 marca 2010 r.,
- Uchwałą Nr IX/56/2015 Rady Gminy Przywidz z dnia 23 września 2015 r.,
- Uchwałą Nr XXXII/253/2018 Rady Gminy Przywidz z dnia 25 kwietnia 2018 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

ZASADY KORZYSTANIA I INGERENCJI BUDOWLANEJ W OBSZARACH I OBIEKTACH CENNYCH KULTUROWO I O WARTOŚCI ZABYTKOWEJ

- 1) w zagospodarowywaniu terenów objętych ochroną konserwatorską stawia się wymóg przestrzegania historycznej formy zagospodarowania,
- 2) postuluje się uzupełnienie brakującej zabudowy w miejscach jej historycznego występowania z zachowaniem historycznych linii zabudowy, skali, gabarytów, użytkowania i formy dachu w nawiązaniu do przekazów historycznych, a w przypadku ich braku w oparciu o analogie, nadto w zabudowie tej wymaga się aby w sposób harmonijny łączyć tradycję ze współczesnością,
- 3) materiały do nowej zabudowy winny być o dobrym standardzie materiałowym i technologicznym, używając tradycyjne metody i materiały w oparciu o projekt indywidualny,
- 4) budynki o historycznych wartościach architektonicznych należy poddać rewaloryzacji, prowadząc w nich remonty kapitalne lub doraźne z poszanowaniem historycznej formy architektonicznej, skali, wystroju elewacji, w tym stolarki okiennej i drzwiowej (np. w zakresie wprowadzania niezbędnych urządzeń dla funkcjonowania nowoczesnego gospodarstwa),
- 5) elementy małej architektury oraz elementy wystroju wnętrz przestrzennych należy dostosować do zabytkowego charakteru tych wnętrz,
- 6) należy dążyć do rewaloryzacji terenów powodując usunięcie elementów szpecących lub ich przekształcenie zgodnie z historycznym charakterem zabudowy miejscowości,
- 7) rozbiórki budynków o wartościach historycznych dopuszcza się w sytuacjach uzasadnionych ich stanem zachowania stwarzającym zagrożenie dla życia lub mienia ludzi potwierdzonym opinią o stanie zachowania wykonaną przez osoby posiadające uprawnienia do wykonywania takich opinii oraz po wykonaniu inwentaryzacji architektonicznej dopuszczonego do rozbiórki obiektu.

Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Charakterystyczną cechą zasobu dziedzictwa kulturowego i zabytków w gminie jest odrębność rozmieszczenia przestrzennego zabytków dziedzictwa kulturowego ostatnich wieków oraz elementów dziedzictwa archeologicznego:

- zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków, powstałe w ciągu ostatnich dwóch wieków są ściśle powiązane z siecią osadniczą i skoncentrowane głównie w obszarach wsi; nie występują na obecnych terenach

leśnych, co świadczy o stabilizacji osadnictwa w tym okresie;

– zasób środowiska archeologicznego odznacza się rozległym, stosunkowo równomiernym rozmieszczeniem na całym obszarze gminy; rozproszenie reliktywów archeologicznych, będących materialnym świadectwem życia i działalności człowieka w minionych epokach, świadczy o zmienności sposobów korzystania przez ludzi z przestrzeni.

Kolejną cechą różniącą obie grupy zabytków jest różnica w skali wielkości pomiędzy strefami ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, a poszczególnymi obiektami zabytkowymi budownictwa i ich zespołami.

Z powyższego wynika potrzeba zwiększenia znaczenia dziedzictwa archeologicznego oraz równoległe formułowanie zapisów w dalszej części niniejszego rozdziału dla każdej grupy zabytków oddzielne.

Zasady ochrony środowiska kulturowego

Zasady odnoszące się do terenu gminy obejmują:

- prowadzenie działań organizacyjnych, promocyjnych i badawczych pod kątem podniesienia świadomości społecznej w zakresie znaczenia i wartości obiektów kulturowych oraz zasad i metod ich konserwacji, a także późniejszego ich użytkowania;
- ochrona tożsamości kulturowej miejsca – objęcie ochroną obszarów zabudowy w sąsiedztwie wartościowych zespołów przestrzennych i ich rekonstrukcja przestrzenna, pozwalająca na wyeksponowanie wartościowych cech zespołów;
- łączenie ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego poprzez ochronę krajobrazu naturalnego, związanego przestrzennie z historycznymi założeniami ruralistycznymi i architektonicznymi;
- zachowanie, udostępnienie i zagospodarowanie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych w celach naukowych, dydaktycznych oraz turystycznych (grodziska, cmentarzyska kurhanowe).

Zasada określająca kierunki działań w zakresie dóbr kultury stwierdza, że funkcje mieszkaniowe i gospodarcze winny uwzględniać zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. W celu realizacji tej zasady należy:

- przeciwdziałać niszczeniu i dekapitalizacji obiektów posiadających walory kulturowe tj. historię ponad 50-letnią lub cechy dzieła sztuki i miejscowej tradycji architektonicznej;
- propagować ideę zachowania starej zabudowy i przystosowania jej do nowych celów, np. rekreacji, agroturystyki, usług gastronomicznych, handlowych oraz propagować pożyteczne przykłady tych działań na terenie gminy;
- konsekwentnie przestrzegać zakazu wprowadzania elementów deprecjonujących krajobraz;
- w przypadku konieczności lokalizacji nowoprojektowanego zainwestowania w sąsiedztwie obiektów lub zespołów zabytkowych należy rozpoznać uwarunkowania historyczno-urbanistyczne, konserwatorskie, archeologiczne i krajobrazowe oraz ściśle stosować się do obowiązujących w tym zakresie przepisów;
- założenia cmentarne, jako elementy krajobrazu kulturowego wsi należy uporządkować i uczynić ich pierwotną formę obejmując szczególną ochroną zachowane nagrobki, ogrodzenia i drzewostany;
- przyjmuje się zasadę objęcia ochroną wszystkich starodrzewów, które uznaje się za dobro kultury;
- wszystkie stanowiska archeologiczne powinny być przebadane przed naruszeniem ich struktury.

Dość licznie zachowane elementy dziedzictwa kulturowego nadają gminie charakter harmonijnej przestrzeni kulturowej, która świadczy o naturalnym przekształcaniu przez człowieka swojego otoczenia. Elementy środowiska kulturowego są więc identyfikatorami przestrzeni i historii oraz taką sferą wartości kulturowych i ekonomicznych, które odpowiednio wykorzystane są szansą współczesności. Sprzyjać temu będzie propagowanie i udostępnianie społeczeństwu wartości kulturowych nie tylko w regionie, ale w skali kraju.

Kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

Obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wpisanie obiektu do rejestru zabytków nakłada na właściciela obowiązek opieki nad zabytkiem polegający w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych w obrębie zabytku wraz z otoczeniem
- wymagają one pozwolenia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku i oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Kierunki ochrony stref i zabytków, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

Dla stref i zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków zasady i kierunki ochrony ustala się w dokumentach planistycznych. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinny być uwzględnione ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dotyczące zasad i kierunków ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej określonych w studium obiektów i terenów chronionych, w tym określenie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu terenów. W szczególności w obiektach ewidencyjnych – budynkach zabytkowych ochronie podlegać powinny: historyczna bryła, historyczny kształt dachu, historyczna ekspozycja ścian (w tym wielkość i kształt otworów okiennych i drzwiowych oraz historyczne podziały stolarki), historyczna forma architektoniczna, historyczny detal architektoniczny, historyczne materiały budowlane i kolorystyka. W historycznych zespołach budowlanych występują zabytki ujęte w gminnej ewidencji. Podczas wszelkich zamierzeń budowlanych należy uwzględniać sąsiedztwo innych obiektów.

Zabytkowe układy ruralistyczne

Dla tych obszarów nie są ustalone szczegółowe warunki ochrony, a przepisy formułują jedynie ogólne reguły dziedzictwa kulturowego. Studium określa dla tych obszarów następujące zasady ochrony, które powinny być uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

- zachować historyczny układ komunikacyjny wsi;
- zachować czytelność granic zwartej zabudowy;
- zachować czytelność podziału niwy siedliskowej;
- chronić pole ekspozycji układu;
- nie dopuścić do lokalizacji dominant wysokościowych w rejonie wsi;
- starannie wybierać projekty architektoniczne obiektów lokalizowanych w sąsiedztwie układu objętego ochroną a tym bardziej wewnątrz układu;

- w planach zagospodarowania przestrzennego terenów sąsiadujących z ruralistycznymi układami ściśle uwzględnić harmonizację dla nowej zabudowy;
- lokowanie nowych siedlisk wzdłuż historycznych ciągów komunikacyjnych;
- nowe ciągi komunikacyjne winny uwzględniać ukształtowanie terenu i wartości historycznego układu ruralistycznego;
- chronić historyczną zieleń komponowaną (drzewa przydrożne, parki, cmentarze, place, zieleń towarzysząca obiektom historycznym).
- w obrębie nowej działki siedliskowej należy:
  - dostosować wielkość obiektów budowlanych do wielkości działki,
  - stosować czytelne podziały funkcjonalno-przestrzenne działki,
  - w zależności od przyjętego sposobu zagospodarowania siedliska – odpowiednio dostosować kierunek kalenicy budynku mieszkalnego w stosunku do osi drogi,
  - stosować tradycyjne formy małej architektury (ogrodzenia, bramy) i towarzyszącej zieleni (ogródki),
  - unikać dachów wielospadowych (dopuszczone dachy naczółkowe), stosować nachylenie połaci dachowych 45-50°,
  - dopuszcza się stosowanie ścian kolankowych oraz dachów półpłaskich,
  - stosować tradycyjne materiały używane w regionie (drewno, kamień, tynk, cegła i dachówka ceramiczna) i tradycyjne kolorystyki,
  - realizacje odbiegające od wyżej wymienionych., winny być poprzedzone studium krajobrazowym.

Strefy ochrony ekspozycji krajobrazu

We wsiach Kierzkowo, Gromadzin, Jodłowno i Sucha Huta wprowadza się strefy ochrony ekspozycji krajobrazu związanego z historycznym układem ruralistycznym. W miejscowościach tych dopuszcza się nowe zainwestowanie pod warunkiem uwzględnienia następujących zasad ochrony:

- jako główny cel realizacji polityki konserwatorskiej zakłada się ochronę krajobrazu kulturowego historycznych układów i zespołów osadniczych oraz bezpośredniego otoczenia cennych zabytkowych obiektów lub zespołów architektonicznych, tak aby zachować na tych obszarach najcenniejsze elementy historycznej struktury przestrzennej, naturalnego ukształtowania terenu i w sposób harmonijny kształtować współczesne elementy zabudowy z zachowanymi historycznymi przestrzenno-architektonicznymi i przyrodniczymi wartościami obszaru;
- zachowanie „naturalnego” krajobrazu związanego z historycznym założeniem;
- zachowanie historycznej struktury agrarnej (układy dróg, rozłogi pól, układy wodne, zieleń komponowana);
- wprowadzenie nowej zabudowy jako komponentu krajobrazowego w nawiązaniu do historycznej zabudowy wsi;
- likwidacja wszelkich elementów dysharmonizujących;
- zachowanie strefy ekspozycji widokowej dla odpowiedniego wyeksponowania wartości kulturowych (np. przez ograniczenie wysokości nowoprojektowanych obiektów).

Postuluje się ochronę dróg historycznych w gminie. Należy wykorzystywać historyczne drogi do celów

turystyczno-rekreacyjnych, ze względu na ich ściśle powiązanie z otaczającym krajobrazem (rzeźba terenu, obudowa zielenią, nawierzchnie) i prowadzić nimi turystyczne trasy rowerowe i szlaki piesze. W przypadku modernizacji układu, należy zachować trasę przebiegu drogi historycznej przy pomocy rozwiązań „plastycznych” – szpaler drzew, ciąg pieszy, wyróżniający się kolor nawierzchni itp.

Kierunki ochrony dziedzictwa archeologicznego

Stanowiska archeologiczne jako istotny element dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego podlegają ochronie na mocy przepisów prawa międzynarodowego (Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, Europejska Konwencja Krajobrazowa) i tworzonych w ich duchu prawa krajowego (m.in. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi), które zobowiązują do ich trwałego zachowania (jeśli to możliwe – na miejscu), uwzględnienia zadań ochronnych w procesie planowania przestrzennego, a jeśli niemożliwa jest trwała ochrona – metodycznego przebadania i zadokumentowania warstw kulturowych (warstw tworzących się w trakcie użytkowania przez człowieka danego terenu) oraz zakonserwowania i zabezpieczenia pozyskanych archeologicznych zabytków ruchomych. Zarówno naukowe jak i inwestycyjne badania wykopaliskowe należy ograniczyć do niezbędnego minimum, ponieważ oryginalne nawarstwienia i obiekty kulturowe zostają w ich trakcie nieodwracalnie usunięte, a ślad po nich istnieje wyłącznie w sporządzonej dokumentacji archeologiczno-konserwatorskiej. Z tego powodu, w przypadku zagrożenia stanowiska archeologicznego poprzez działania inwestycyjne lub gospodarcze, badaniami archeologicznymi obejmuje się jedynie obszar bezpośrednio narażony na zniszczenie przez prace ziemne. Z kolei w przypadku badań naukowych zaleca się zwiększenie udziału metod nieinwazyjnych, takich jak badania georadarowe, magnetyczne, elektrooporowe, C14 itp.

Kierunki ochrony stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej

Do trwałego zachowania przeznaczają się wszystkie stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej (niezależnie od tego czy zostały wpisane do rejestru zabytków), które oprócz wartości naukowych posiadają także walory ekspozycyjne wzbogacające krajobraz kulturowy gminy.

Na obszarze stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej wyklucza się wszelką działalność inwestycyjną i gospodarczą, zwłaszcza związaną z pracami ziemnymi (w tym rolną) i przekształcaniem krajobrazu. W ich obrębie dopuszcza się jedynie prowadzenie niezbędnych prac porządkowych, zabezpieczających, konserwujących, rewaloryzacyjnych oraz naukowo-badawczych przy zachowaniu przepisów odrębnych. Stanowiskom tym należy zapewnić w miarę możliwości odpowiednią ekspozycję, wzbogacając tym samym krajobraz kulturowy gminy i podnosząc jej atrakcyjność turystyczną. Wskazane jest ich zaadaptowanie na cele turystyczno-rekreacyjno-dydaktyczne, jednak przy uwzględnieniu ich historycznogeograficznego kontekstu oraz we współpracy z właściwym organem ochrony zabytków i przy zachowaniu przepisów odrębnych.

Ustala się następujące szczegółowe kierunki ochrony stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej:

- zakaz zabudowy, prowadzenia działalności inwestycyjnej i gospodarczej na terenach stanowisk oraz w wytyczonych strefach ich ochrony;
- na obszarach leśnych prowadzenie gospodarki leśnej w sposób nieszkodliwy dla stanowisk;
- uporządkowanie i zabezpieczenie obszarów stanowisk i ich stref ochrony oraz ich właściwe utrzymanie;
- ograniczenie potencjalnych zagrożeń naturalnych;
- ograniczenie do niezbędnego minimum wykopaliskowych badań archeologicznych na korzyść badań nieinwazyjnych (badania georadarowe, magnetyczne, elektrooporowe, C14 itp.);
- zachowanie i uczytelnianie formy krajobrazowej i topograficznej (w tym rekonstrukcja po ewentualnych

naukowych badaniach archeologicznych);

- ekspozycja i wkomponowanie w krajobraz kulturowy gminy;
- ewentualna adaptacja na cele turystyczno-rekreacyjne, utworzenie ścieżek dydaktycznych, parków kulturowych.

Kierunki ochrony płaskich stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Do trwałego zachowania przeznaczają się także obszary stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, które nie zostały dotąd objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego dopuszczającymi ich zainwestowanie bądź zagospodarowanie. Na obszarze tych stanowisk wyklucza się zmianę dotychczasowego przeznaczenia terenu na działalność inwestycyjną i gospodarczą (dotyczy to także prac rolnych). Dopuszcza się jedynie prowadzenie niezbędnych prac porządkowych zabezpieczających, konserwujących, rewaloryzacyjnych oraz naukowobadawczych przy zachowaniu przepisów odrębnych. Na obszarach stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, dla których zostały już sporządzone plany zagospodarowania przestrzennego dopuszczające ich zainwestowanie bądź zagospodarowanie należy wykonać badania archeologiczne wyprzedzające prace ziemne.

Ustala się następujące szczegółowe kierunki ochrony płaskich stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- zakaz zabudowy, prowadzenia działalności inwestycyjnej i gospodarczej na terenach stanowisk oraz w wytyczonych strefach ich ochrony;
- na obszarach leśnych prowadzenie gospodarki leśnej w sposób nieszkodliwy dla stanowisk;
- uporządkowanie i zabezpieczenie obszarów stanowisk i ich stref ochrony oraz ich właściwe utrzymanie;
- ograniczenie potencjalnych zagrożeń naturalnych;
- ograniczenie do niezbędnego minimum wykopaliskowych badań archeologicznych na korzyść badań nieinwazyjnych (badania georadarowe, magnetyczne, elektrooporowe, C14 itp.).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania, które znajdują się poza terenami leśnymi sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu w procesie planowania przestrzennego jest utworzenie obszarów zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej. Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne.

Kierunki ochrony płaskich stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

W przypadku pozostałych stanowisk archeologicznych (nieposiadających formy terenowej i nieobjętych wpisem do rejestru zabytków) możliwe jest zainwestowanie lub zagospodarowanie ich terenów z zachowaniem warunków prowadzenia niezbędnych badań archeologicznych zgodnie z przepisami Ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami. Prace ziemne powodują bowiem nieodwracalne zniszczenie nawarstwień kulturowych oraz zalegających w nich ruchomych zabytków archeologicznych. W celu ochrony przed nieodwracalną utratą dziedzictwa kulturowego, działania inwazyjne na obszarze stanowisk archeologicznych należy zatem poprzedzić badaniami ratowniczymi, w trakcie których warstwy kulturowe podlegają zadokumentowaniu, a zabytki ruchome – zabezpieczeniu i konserwacji.

Ustala się następujące szczegółowe kierunki ochrony płaskich stanowisk archeologicznych:

- prace ziemne związane z konkretnym zamierzeniem inwestycyjnym wymagają przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych na zasadach określonych przepisami Ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami;

– prace ziemne związane ze zmianą dotychczasowego przeznaczenia terenu wymagają przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych na zasadach określonych przepisami Ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

Strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych

Wyznacza się następujące strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych:

- strefa W.I – ukazująca zasięg wpisu do rejestru zabytków. Ponadto obszary wpisane do rejestru zabytków chronione są przepisami odrębnymi Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- strefa W.II – ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Obejmuje stanowiska archeologiczne posiadające własną formę terenową.
- strefa W.III – pośredniej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych.

Obejmuje stanowiska płaskie ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, niewpisane do rejestru zabytków. Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych, które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium. Na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego należy objąć ochroną archeologiczną także zabytkowe układy urbanistyczne i ruralistyczne historycznych miast i wsi. Układy te, jako miejsca wielowiekowego osadnictwa, należy traktować na równi z osadniczymi stanowiskami archeologicznymi.

Lokalna Strategia Rozwoju obszaru Szwajcarii Kaszubskiej na lata 2016-2022

Lokalna Strategia Rozwoju obszaru Szwajcarii Kaszubskiej na lata 2016-2022 została opracowana w 2019 r.

Strategia obejmuje obszar 9 gmin Szwajcarii Kaszubskiej będących członkami Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia Turystyczne Kaszuby, w tym 2 gmin miejsko-wiejskich: Kartuzy i Żukowo oraz 7 gmin wiejskich: Chmielno, Przodkowo, Przywidz, Sierakowice, Somonino, Stężycza, Sulęcyno. Wymienione gminy wchodzi w skład powiatu kartuskiego (8 gmin) oraz powiatu gdańskiego (gmina Przywidz).

W Strategii omówiono dziedzictwo kulturowe, podkreślając, że drugim elementem decydującym o wewnętrznej spójności obszaru LGD jest jego dziedzictwo kulturowe i położenie w sercu Kaszub.

Na obszarze LGD Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby znajduje się wiele różnorodnych i wartych odwiedzenia zabytków architektury związanych z lokalną kulturą i historią, z Zespołem Poklasztornym Kartuzów w Kartuzach oraz Zespołem Poklasztornym Norbertanek w Żukowie na czele. W większości są to kościoły, zespoły pałacowe i dworskie, domy, ale można tu zobaczyć również zabytkową kuźnię, dawny układ urbanistyczny i wiele innych interesujących obiektów, atrakcyjnych turystycznie, np.: sanktuaria, cmentarze, obiekty kultury sakralnej, dwory i pałace, zabudowa folwarczna, tradycyjna zabudowa kaszubska, chata kaszubska, ołtarz papieski. Potwierdzeniem znaczenia kulturowego lokalnych budynków i zagospodarowania terenu jest fakt wpisania do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 64 obiektów.

Wyznaczono 3 cele główne wraz z celami szczegółowymi oraz przedsięwzięciami. Poniżej przedstawione te, które są ściśle powiązane z zabytkami.

Cel główny: Zachowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub i rozwój rynku produktów lokalnych.

Na bazie tak zidentyfikowanego celu głównego wyznaczono 2 cele szczegółowe:

Cel szczegółowy: Ochrona i propagowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub,

W ramach wyznaczonego celu wskazano do realizacji jedno przedsięwzięcie:

- Tworzenie infrastruktury na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego Kaszub oraz jego popularyzacja i promocja.

Cel szczegółowy: Poprawa dostępu do przetworzonych produktów lokalnych.

W ramach realizacji wyznaczonego w ten sposób celu wskazano do realizacji jedno przedsięwzięcie:

– Tworzenie infrastruktury na potrzeby produkcji, przetwórstwa, sprzedaży, dystrybucji i promocji produktów lokalnych.

Cel główny: Poprawa atrakcyjności turystycznej Szwajcarii Kaszubskiej.

Cel szczegółowy: Ochrona środowiska naturalnego w tym przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez stworzenie warunków dla ukierunkowanego ruchu turystycznego i rekreacyjnego.

W ramach realizacji wyznaczonego w ten sposób celu wyznaczono do realizacji jedno przedsięwzięcie: – Budowa kaszubskich tras rowerowych.

Cel szczegółowy: Poprawa dostępu mieszkańców i turystów do wysokiej jakości usług turystycznych i okołoturystycznych, w tym usług innowacyjnych.

W ramach realizacji wyznaczonego w ten sposób celu wyznaczono do realizacji dwa przedsięwzięcia: – Tworzenie wysokiej jakości infrastruktury na potrzeby komercyjnych usług turystycznych i okołoturystycznych

– Tworzenie wysokiej jakości ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.

Cel szczegółowy: Wzrost rozpoznawalności regionu Szwajcarii Kaszubskiej.

W ramach realizacji wyznaczonego w ten sposób celu wyznaczono do realizacji dwa przedsięwzięcia: – Promocja Szwajcarii Kaszubskiej zgodnie ze stworzonym systemem identyfikacji.

– Współpraca międzyregionalna i wymiana doświadczeń.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Relacje GPOnZ z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego Gminy Przywidz omówiono w rozdziale 5.5.3.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Przywidz ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Przywidz to gmina wiejska położona w centralnej części województwa pomorskiego, w powiecie gdańskim.

Gmina graniczy:

- od północnego wschodu - z Gminą Kolbudy,
- od wschodu - z Gminą Trąbki Wielkie,
- od południa - z Gminą Skarszewy,
- od południowego zachodu - z Gminą Nowa Karczma,
- od zachodu - z Gminą Somonino,
- od północnego zachodu - z Gminą Żukowo.

W jej skład wchodzi siedemnaście (17) wiejskich obrębów geodezyjnych (Borowina, Częstocin, Huta Dolna, Jodłowno, Kierzkowo, Kozia Góra, Marszewska Góra, Michalin, Miłowo, Nowa Wieś Przywidzka, Olszanka, Piekło Górne, Pomlewo, Przywidz, Stara Huta, Sucha Huta, Trzepowo), które swoimi granicami pokrywają się z Sołectwami stanowiącymi jednostki podziału administracyjnego Przywidza. Gminna sieć osadnicza składa się z 31 miejscowości.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej teren gminy położony jest w obrębie Makroregionu Pojezierza Wschodniopomorskiego, Mezoregionu Pojezierze Kaszubskie. Na terenie gminy znajduje się Przywidzki Obszar Chronionego Krajobrazu obejmujący znaczną część obszaru gminy. Zlokalizowany jest głównie w północno-wschodniej, centralnej i południowo-zachodniej części gminy. Przywidzki Obszar Chronionego Krajobrazu jest lokalnym łącznikiem ekologicznym pomiędzy zlokalizowanymi na północ od terenu gminy dwoma Obszarami Chronionego Krajobrazu: O.Ch.K. Doliny Raduni i Otomińskim O.Ch.K., a położonym na południe od Gminy Przywidz Obszarem Chronionego Krajobrazu Doliny Więcisy.

Gmina charakteryzuje się dużą lesistością. Lasy stanowią 42% gminy, a pozostałe grunty stanowią w większości tereny upraw polowych (blisko 48 %).

Ważnym elementem sieci hydrograficznej na terenie gminy są jeziora. Na terenie Gminy Przywidz występują liczne naturalne zbiorniki wodne w postaci licznych jezior i polodowcowych oczek wytopiskowych. Największe Jezioro Przywidzkie położone jest we wschodniej części gminy. Rzeki na z terenu gminy należą do zlewiska Morza Bałtyckiego. Przepływają m. in. rzeki: Reknica i Więcisa. Rzeka Kłodawa odwadnia niewielki fragment terenu gminy (okolice Szklanej Góry).

5.2.2. Historia obszaru Gminy Przywidz

Przywidz posiada wielowiekową tradycję osadnictwa. Jakkolwiek pierwsze wzmianki historyczne pochodzą z

przełomu XIII i XIV w., to ślady archeologiczne wykazujące istnienie grodu w rejonie południowej części Jeziora Przywidzkiego sugerują dużo wcześniejsze osadnictwo słowiańsko-pomorskie.

Przekazy historyczne po raz pierwszy wymieniają tereny Przywidza w związku z nadaniami księcia pomorskiego Mestwina II dla zakonu Cystersów (1293 lub 1294). Nadanie to potwierdza w 1328 r. Władysław Łokietek. Akt ten mógł mieć charakter co najwyżej demonstracji roszczeń do zwierzchności nad Pomorzem Gdańskim, gdyż od 1308 r., w którym to nastąpił zdradziecki zabór Pomorza, faktycznie znajdowało się ono w rękach Krzyżaków.

Od 1311 r. należy Przywidz do wójtostwa tczewskiego. Dobra przywidzkie bardzo często zmieniały właścicieli. Po pokoju toruńskim wieś należała do biskupów kujawskich. W XVI w. należały do Przywidzkich. Przed reformacją istniał tu kościół rzymskokatolicki, zapewne pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. Stał na wzgórzu, gdzie później był cmentarz.

Po wprowadzeniu protestantyzmu zbudowano nowy zbór, który na początku XVIII w. przeszedł w ręce katolików gdy ówczesna dziedziczka Bogumila Barbara Lindówna przyjęła katolicyzm. Biskup Szembek wizytujący kościół na Pomorzu w 1701 r. konsekrował kościół i nadał mu tytuł Św. Franciszka Ksawerego, w 1722 r. obok starego kościoła wybudowano nowy murowany (ryglowy), a stary rozebrano. Po rozbiórce Polski nastąpił spór o kościół, który rozstrzygnął sąd na korzyść katolików. Kościół zamknięto, a w 1851 r. rozebrano. Obecnie są dwa kościoły; katolicki pw. Św. Franciszka Ksawerego (1903) i poewangelicki pw. Matki Bożej Różańcowej (1909).

We wsi (1880) w końcu XIX w. istniał: kościół i szkoła ewangelicka, młyn wodny, gorzelnia parowa, krochmalnia, cegielnia, stacja pocztowa połączona pocztą osobową z Gdańskiem i Kościerzyną. Odbywały się cztery jarmarki konne i na bydło.

W 1920 r., po powstaniu odrodzonego państwa polskiego, Przywidz znajduje się poza jego granicami, w związku z włączeniem go do utworzonego Wolnego Miasta Gdańska. W latach międzywojennych Przywidz stał się miejscowością letniskową, głównie dla mieszkańców Gdańska. Nazywano go „Powietrznym Kurortem” lub „Małym Sopotem”.

Po II wojnie światowej Gdańsk wraz z okolicami wrócił do Polski wchodząc w skład województwa gdańskiego. Od 1998 r. Gmina Przywidz przynależy do województwa pomorskiego.

Najważniejsze daty:

1294 r. – pierwsza wzmianka.

1308 r. – włączenie Pomorza do państwa Krzyżackiego.

1466 r. – włączenie Przywidza do terytorium tzw. Prus Królewskich, które inkorporowano do Korony Polskiej. Po pokoju toruńskim wieś należała do biskupów kujawskich. Od XVI w. wieś Przywidz należy do Gdańszczan.

lata 1655-1660 – najazd szwedzki.

1772 r. – I rozbiór Polski. Przywidz zostaje włączony w granice Królestwa Pruskiego, pozostając w składzie prowincji Prusy Zachodnie.

1807 r. – wojna napoleońskiego Cesarstwa Francuzów z Prusami Królewskimi. Po, kończącym wojnę pokoju tylżyckim, Przywidz pozostaje poza utworzonym przez Napoleona Księstwem Warszawskim.

1870 r. – wojna francusko – pruska. Powstaje Cesarstwo Niemiec, w którym Królestwo Pruskie staje się jednym z krajów tzw. Drugiej Rzeszy Niemieckiej.

1920 – pozostawienie Przywidza poza granicami odrodzonego państwa polskiego, w ramach Wolnego

Miasta Gdańska.

1945 r. – włączenie Przywidza do Polski.

lata 1945-1975 – przynależność Przywidza do województwa gdańskiego, w granicach powiatu gdańskiego.

1973 r.– powstanie gminy Przywidz.

1990 r.– odtworzenie samorządu terytorialnego w Polsce.

1999 r.– reforma administracyjna w Polsce. Włączenie Gminy Przywidz do odtworzonego powiatu gdańskiego.

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Przywidz1

Podstawowymi elementami materialnego dziedzictwa kulturowego są zabytkowe obiekty budownictwa i architektury, układy przestrzenne i krajobrazowe (urbanistyczne, zespoły pałacowe, dworskie, folwarczne i parkowe, cmentarze i inne). Ze względu na znaczne wartości historyczne i kulturowe ochronie konserwatorskiej podlegają obszary krajobrazu kulturowego o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym oraz zespoły urbanistyczne, obiekty architektury, kształtowane tereny zielone, zabytki ruchome oraz stanowiska archeologiczne.

HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg.

Bogactwem historycznym Gminy Przywidz są przede wszystkim układy ruralistyczne wsi wraz z zachowaną zabudową, tak wewnątrz tych układów jak i w formie rozproszonej.

W dziewięciu miejscowościach (Gromadzinie, Jodłownie, Kierzkowie, Marszewskiej Górze, Miłowie, Nowej Wsi Przywidzkiej, Suchoj Hucie, Trzepowie), ze względu na nasycenie obiektów zabytkowych i zachowany historyczny układ dróg wewnątrz wsi, występują historyczne układy ruralistyczne, które niejednokrotnie stanowią podstawowy czynnik budujący krajobraz kulturowy.

Na obszarze gminy występuje wiele przykładów dobrze zagospodarowanych obiektów. Powstały one w okresie od końca XIX w. do lat 30. XX w. Niestety są także takie, gdzie dokonano wiele niekorzystnych przekształceń (m.in. nadmiernie rozbudowanych budynków). Wiele budynków jest w złym stanie technicznym. Zabudowania gospodarcze stanowią z budynkami mieszkalnymi nierozdzielalną całość – mimo wielu przekształceń. Historyczna zabudowa siedliskowa stanowi więc, poprzez swą formę, rozplanowanie i otoczenie, dużą wartość krajobrazową i wywiera trwałe wpływy na układ przestrzenny wsi, jako zespołu ruralistycznego.

Cenne zespoły ruralistyczne to: Marszewska Góra, Miłowo, Gromadzin, Sucha Huta (Występa), Kierzkowo, Jodłowno, Nowa Wieś Przywidzka, Trzepowo.

W Trzepowie, Przywidzu i Katarynkach zachowały się historyczne zespoły zabudowań, pozostałości po majątkach ziemskich funkcjonujące jeszcze w czasach międzywojennych. Obecnie zajmowane są przez gospodarstwa rolne, które: w przypadku Trzepowa nastawione jest na produkcję rolną, zaś w Przywidzu na usługi agroturystyczne i

hodowlę koni. Zespół pofolwarczny w Przywidzu jest dodatkowo otoczony parkiem.

W gminie zachował się historyczny układ dróg, zarówno wewnątrz wsi jak i łączących jednostki osadnicze ze sobą. Jest to jeden z istotnych elementów zasobów wartości kulturowych generujący ciągłość historyczną terenów osiedleńczych. Część z tych dróg jest w złym stanie technicznym, a niektórych odcinków nie można pokonać rowerem ani pieszo.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Architektura sakralna na obszarze Gminy Przywidz jest bardzo uboga. Reprezentowana jest przede wszystkim przez wpisany do rejestru zabytków kościół w Przywidzu, wzniesiony w 1909 r. Na terenie gminy znajduje się także kościół pw. Św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu oraz kościół pw. Macierzyństwa NMP w Jodłownie. Uzupełnieniem architektury sakralnej są powszechnie występujące kapliczki i krzyże przydrożne.

Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Przywidzu, ul. Gdańska 20 – świątynia znajduje się w środku wsi nad Jeziorem Małym Przywidzkim. Została wybudowana w 1910 r. na miejscu starego, drewnianego kościółka (który z kolei był zlokalizowany na starym cmentarzu katolickim), uzyskała neogotycką architekturę. Początkowo był to kościół ewangelicki, dopiero w 1947 r. został przekazany parafii katolickiej. Kościół ma 28,4 m długości, i 15,65 m szerokości, posiada wieżę w części frontowej, galerię oraz chór. Do 1997 r. na wieży kościoła był umieszczony zegar o unikatowym na skalę europejską, drewnianym mechanizmie, jednakże w wyniku pożaru wywołanego podpaleniem zegar mocno ucierpiał, i obecnie znajduje się w Muzeum Zegarów w Gdańsku. Za przyczyną wspomnianego pożaru spłonęło prawie całkowicie wyposażenie kościoła, które i tak nie było zbyt bogate – zgodnie z doktryną ewangelicką. Spłonęły również przedwojenne organy.

Budowla neogotycka na planie prostokąta z wydzielonym prezbiterium, kryta dachem dwuspadowym pokrytym dachówką ceramiczną. W fasadzie wieża kryta dachem czterospadowym w formie ostrosłupa, pokrytym blachą. W elewacji południowej dwa ryzality i analogiczne kruchty. Ściany z przyporami murowane z cegły, w niszach i portalu otynkowane. Detal architektoniczny i zdobniczy wykonany w cegle: gzyms wieńczący, obramienia portali, imitacja biforium w niszach okiennych, cokół wykonany w kamieniu. Otwory okienne zamknięte łukiem ostrym i półłukiem w typie biforium o zróżnicowanych proporcjach.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków. Stan zachowania – bardzo dobry.

Kościół pw. Św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu, ul. Gdańska 1 – budynek stojący przy wjeździe do Przywidza od strony Gdańska. Wybudowany w 1904 r. jako kościół katolicki, obecnie pełni funkcje kaplicy przycmentarnej.

Budowla neogotycka na planie krzyża łacińskiego, kryta dachem dwuspadowym pokrytym blachą, z wydzielonym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium i kaplicą. W fasadzie trójkondygnacyjna wieża zwieńczona trójkątnymi ściankami szczytowymi, kryta hełmem w formie stożka. Ściany z przyporami murowane z cegły. Detal architektoniczny i zdobniczy wykonany w cegle: gzyms wieńczący, gzymsy kordonowe, obramienia i parapety okien, portal, blendy w formie oculusów w wieży, cokół wykonany w kamieniu. Otwory okienne zamknięte łukiem ostrym o zróżnicowanych proporcjach. Wewnątrz drewniany strop, mały chór i niewielkie organy.

Stan zachowania – bardzo dobry.

Kościół pw. Macierzyństwa NMP w Jodłownie – młody kościół parafialny, w 1973 r. przerobiony z domu mieszkalnego z 1910 r. na świątynię.

CMENTARZE

Cmentarze jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych,

w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. W Gminie Przywidz znajdują się w miejscowościach: Borowina, Częstocin, Gromadzin, Górna Huta, Jodłowno, Majdany, Michalin, Nowa Wieś, Przywidz, Roztoka, Stara Huta, Szklana Góra, Trzepowo, Ząbrsko Górne. Sporo z nich to poewangelickie cmentarze z wczesnych lat XX w., po II wojnie światowej nieużytkowane. Zazwyczaj są one malowniczo położone, w lesie lub na zalesionym wzgórzu, na obrzeżach miejscowości, poza zwartą zabudową wsi, w różnym stopniu dewastacji. W ostatnich latach część nagrobków doczekała się renowacji, coraz częściej też pojawiają się na nich znicze lub kwiaty.

Najstarszym jest cmentarz przykościelny w Przywidzu z pochówkami z początku XVIII w. Obecnie zabytkowe płyty nagrobne i krzyże z tego cmentarza zostały wmurowane w ściany kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Różańcowej.

KAPLICZKI, KRZYŻE, FIGURY PRZYDROŻNE

Niewielkie formy architektoniczne, wyrosłe z tradycji rodzimej murarki i zdobnictwa, z dorobku bezimiennych artystów, czasem dzieła wybitnych twórców minionych epok, stanowią bardzo charakterystyczny element krajobrazu kulturowego, równocześnie istotne są dla religijnego kultu i dla rodzimego pejzażu.

Kapliczki przydrożne znajdują się w takich miejscowościach jak: Trzepowo, Kozia Góra, Koronki, Czarna Huta, Kierzkowo, Gromadzin, Olszanka. Zazwyczaj stoją na rozdrożach, jako błogosławieństwo na drogę, element miejscowej tradycji i rozwiniętego w Polsce kultu Maryi. Niekiedy także upamiętniają szczególne wydarzenie – jak w przypadku Trzepowa, gdzie kapliczka poświęcona jest mieszkańcom, którzy zginęli podczas wojny w wyniku prześladowań.

ZESPOŁY DWORSKO-PARKOWE

Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem w Przywidzu, ul. Gdańska 26 – dobra rycerskie wzmiankowane są w 1294 r. W 1429 r. jego właścicielem został burmistrz Gdańska von der Becke, potem właściciele często się zmieniali, Z założenia zachowały się zabudowania z końca XIX w.: rządówka, obora, chlewnia, paszarnia, gorzelnia, hydrofornia, garaże oraz park. Obiekty w części zachowały swoje walory architektoniczne i estetyczne, choć zostały zaniedbane w okresie powojennym. Obecni właściciele kompleksu (Stadnina Zielona Brama), podjęli działania związane z agroturystyką, które uzupełniają podtrzymywaną również funkcję rolniczą. Równocześnie podejmują prace zapobiegające degradacji zespołu.

Folwark w Trzepowie – w okresie powojennym uległ częściowej dewastacji i dokonano szeregu przeróbek, co spowodowało częściową utratę pierwotnego charakteru i znacznie obniżyło walory zabytkowe i przestrzenne kompleksu.

PARKI, OGRODY I INNE FORMY ZAPROJEKTOWANEJ ZIELENI

Na terenie gminy występuje zieleń cmentarna oraz starodrzewy przykościelne. W miejscowości Przywidz przy ul. Gdańskiej 26 znajduje się niewielki park z XIX/XX w. w dawnym zespole folwarcznym, z zachowanym nielicznym starodrzewem. Ma charakter parku angielskiego o swobodnej kompozycji. Dobrze zachował się jego układ kompozycyjny. Park jest zadbany.

ZABUDOWA MIESZKANIOWA

Zabytkowa zabudowa mieszkaniowa, to w większości jednokondygnacyjne, murowane z cegły, nietynkowane budynki, przykryte dwuspadowymi dachami, założone na planie prostokąta. Często pojawia się płytki ryzalit w osi elewacji frontowej. W części obiektów zmodyfikowano bryłę, wprowadzając współczesne aneksy. Są to obiekty skąpo zdobione ceglany detalem, w postaci gzymsów wydzielających ściankę kolankową oraz odcinków gzymsu, wieńczących otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. Obiekty w większości posadowione na kamiennym cokole. W większości występują też przemurowania otworów okiennych i drzwiowych. W niewielkim stopniu zachowano oryginalną stolarkę okienną i drzwiową.

INNE OBIEKTY

Poza budownictwem mieszkalnym, ważnym elementem materialnym dziedzictwa kulturowego Gminy Przywidz są obiekty gospodarcze i techniczne. Wyróżnić można zachowane np. dawne zabudowanie młyńskie z 1900 r. w Przywidzu przy ul. Młyńskiej 5-7, a także dawny ośrodek szybowcowy w Piekle Górnym.

Obiektami o wartości kulturowych są także obiekty użyteczności publicznej. Są to:

Urząd Gminy – Przywidz;

szkoły istniejące – Nowa Wieś Przywidzka,

budynki poszkolne – Szklana Góra, Marszewska Góra, Pomlewo, Przywidz

leśniczówka – Jodłowno, Przywidz, Zrąbsko Górne;

poczta – Przywidz;

młyn wodny – Przywidz.

Budynek dawnego ośrodka szybowcowego w Piekle Górnym, ul. Szybowcowa 2 – pochodzi z 1936 r. W okresie międzywojennym, podczas wojny oraz we wczesnych latach powojennych istniejąca zabudowa była wykorzystywana pod zaplecze szkoły szybowcowej oraz lotniska polowego. W latach 80 XX w. dawne hangary zostały zaadoptowane pod pomieszczenia mieszkalne, stołówkę i zaplecze gastronomiczne, w latach 90. obiekt był wykorzystywany przez Kopalnię Węgla Brunatnego „Turów” jako ośrodek kolonijny dla dzieci i młodzieży. Budynek jest pięknie położony wśród lasów, ma ciekawą architekturę, na terenie nieruchomości znajduje się również basen niekryty, boisko do siatkówki, parking. Obecnie jest to obiekt nieużytkowany.

Jest to budynek jednokondygnacyjny podwyższony o ściankę kolankową, kryty dachem dwuspadowym, pokrytym dachówką ceramiczną z lukarnami. W fasadzie przeszklony ganek, w narożu podcień wsparty na drewnianych filarach ze wspornikami. Ściany murowane, tynkowane. Detal architektoniczny wykonany w drewnie: gzyms wieńczący i kordonowy wsparty na konsolkach, szachulec w podcieniu i ścianie kolankowej. Otwory okienne dwu i trójskrzydłowe o zróżnicowanych proporcjach.

Stan zachowania – średni.

5.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Do najcenniejszych na terenie Gminy Przywidz należą zabytki archeologiczne – o charakterze regionalnym. Jedenaście stanowisk archeologicznych zostało wpisanych do rejestru zabytków. Ich istnienie potwierdza bogate osadnictwo i rozwój kulturowy w czasach pradziejowych. Stanowiska omówione zostaną w rozdziale poświęconym zabytkom archeologicznym.

Cenne są również, w znacznym stopniu zachowane, pierwotne układy ruralistyczne wsi Marszewska Góra, Miłowo, Gromadzin, Sucha Huta (Występa), Kierzkowo, Jodłowno, Nowa Wieś Przywidzka, Trzepowo, Ząbrsko Górne.

Pozostałe obiekty zabytkowe mają charakter zabytków istotnych dla gminy. Jest ich stosunkowo niewiele.

kościół ewangelicki, ob. katolicki pw. Matki Boskiej Różańcowej w Przywidzu – z 1910 r., neogotycki, pierwotnie ewangelicki. Wyposażenie kościoła, w tym organy i mechanizm zegarowy uległy zniszczeniu w wyniku podpalenia kościoła w 1998 r.;

kościół pw. św. Franciszka Ksawerego, ob. kaplica cmentarna w Przywidzu – z 1903 r. z zabytkowymi organami.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane przez wspólnotę za część własnego dziedzictwa. Jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Obowiązkiem władz samorządowych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Gminy Przywidz położona jest w środkowej części Kaszub. Od ponad 150 lat część ta bywa nazywana Szwajcarią Kaszubską. To nazwa typowo turystyczna, bo sami Kaszubi raczej używają nazw powiatu lub gminy albo mówią, że to wëstrzódk, czyli środek ich kraju.

Na terenie Gminy Przywidz zachował się język, obyczaje i tradycje typowe dla kultury kaszubskiej, chociaż niestety w stopniu szczątkowym. Trwają starania m.in. o uzupełnienie oferty edukacyjnej szkół o naukę języka kaszubskiego.

Niezwykle ważnym przejawem kultury kaszubskiej jest język – jedyny język regionalny w Polsce. Mowa kaszubska wykazywała silne zróżnicowanie regionalne jeszcze na początku XX w., kiedy notowano tutaj kilkadziesiąt gwar. Jest on jednym z języków polskich należącym do lechickiej grupy języków zachodnio-słowiańskich. Kaszubskim posługuje się wielu mieszkańców regionu – jest on obecny w literaturze, prasie, radio,

telewizji, w szkole i w wielu kościołach.

Najważniejszym zaś wyznacznikiem tożsamości narodowej, czy etnicznej Kaszub jest kultura ze wszystkimi jej składnikami, która z uwagi a swoją odmienność i charakter stanowi obecnie drugie – obok walorów naturalnych – bogactwo i wyróżnik tego obszaru.

Wciąż żywe są tradycje, bez których Kaszubi nie wyobrażają sobie przeżycia okazjonalnych lub stałych świąt. Większość zwyczajów związana jest z uroczystościami roku liturgicznego, inne mają ciekawe, przedchrześcijańskie pochodzenie, najnowsze zaś przywędrowały z Niemiec w czasach zaborów, a Kaszubi przyswoili je po swojemu.

Innymi, ważnymi elementami kultury kaszubskiej, które są kultywowane i propagowane na obszarze siedmiobarwny haft oparty na dorobku żukowskich norbertanek; wyroby ceramiczne wielobarwne i czarne; rzeźba i malarstwo na szkłe, którymi zajmują się przede wszystkim domorośli twórcy; muzyka kaszubska, śpiew, taniec; lokalne kapele i zespoły ludowe; istnienie kilkudziesięciu zespołów pieśni i tańca oraz chórów; lokalne obrzędy ludowe; wytwarzanie i zażywanie tabaki; budownictwo drewniane, zrębowe lub ryglowe.

KULTURA

Na terenie Gminy Przywidz szerzeniem kultury zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury w Przywidzu. Jest to placówka, która umożliwia zorganizowanie różnorodnych form integracji i kontaktów społecznych uwzględniając rozwój zainteresowań i zdolności. Przy GOK-u działają m.in. Gminny Klub Seniora „Przywidzki Łabędź” oraz Chór. Organizowane są m.in. kursy tańca, recytatorskie, piosenki oraz imprezy okolicznościowe (np. dzień kobiet, dożynki, Rockblu, bal seniora, itp.).

W 2016r. została oddana do użytku mieszkańców gminy Hala Widowiskowo-Sportowa ARENA Przywidz, wraz z zapleczem kulturalnym (Patio), zlokalizowana przy Szkole Podstawowej w Przywidzu. Hala jest głównym ośrodkiem życia kulturalno-sportowego gminy. To tutaj odbywają się poza stałymi rozgrywkami sportowymi w piłce ręcznej dzieci i młodzieży, liczne imprezy kulturalno-widowiskowe, tj. koncerty, festiwal Rockblu, występy kabaretów, wystawy sztuki, spotkania autorskie i inne.

Ponadto placówką działającą w zakresie kultury jest też Gminna Biblioteka Publiczna z wypożyczalnią i czytelnią, mieści się w budynku przy ul. Uhlenberga 10 w Przywidzu. Nie posiada swojej filii w innej miejscowości na terenie gminy. W gminie aktywnie działa Środowiskowy Dom Samopomocy Społecznej w Marszewskiej Górze, prowadzący dzienny dom opieki dla potrzebujących mieszkańców gminy, świetlicę środowiskową i zajęcia terapeutyczne. W kilku miejscowościach funkcjonują też świetlice sołeckie, zrzeszające mieszkańców danej miejscowości, m.in. w Nowej Wsi Przywidzkiej, w Jodłownie (przy OSP) i w Przywidzu (przy OSP). Prężnie działają na terenie gminy także dziecięce zespoły kaszubskie ze szkół w Przywidzu, Pomlewie, Nowej Wsi Przywidzkiej i Trzepowie, które uświetniają swoimi występami zarówno uroczystości lokalne, jak też reprezentują gminę na zewnątrz, uczestnicząc w imprezach o różnym zasięgu.

Czynny udział w promowaniu kultury pełnią Koła Gospodyń Wiejskich (Przywidz, Nowa Wieś Przywidzka, Pomlewo), które przyczyniają się do zachowania miejscowych tradycji i zwyczajów kulinarnych.

W kultywowaniu folkloru oraz promocji gminy Przywidz uczestniczą jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej z Przywidza, Jodłowna.

Na terenie gminy działa Muzeum Piłki Nożnej i Galeria Sztuki o tematyce Piłkarskiej w Nowej Wsi Przywidzkiej, ul. Turystyczna 5. Muzeum otwarte zostało w 2004 r. Ilustruje ono, w wycinkowy sposób, historię piłki nożnej na świecie i w Polsce. Muzeum gromadzi eksponaty związane z historią piłki nożnej, prowadzi prace konserwatorski i naukowe, przygotowuje własne publikacje.

Na uwagę zasługują inne formy zorganizowania społeczności lokalnej jak: Stowarzyszenie Rozwoju Nowej Wsi

Przywidzkiej, Rady Sołeckie, Stowarzyszenie Kombatantów Polskich, Oddział Związku Wędkarskiego, dwa koła łowieckie „Grom” i „Sokół”, Oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

W gminie od wielu lat kultywowana jest tradycja organizowania cyklicznych imprez o charakterze kulturowo-folklorystycznym, takich jak: Siedem Stron Powiatu, RockBlu Przywidz Festiwal, któremu towarzyszy Przywidzki Folwark Rozmaitości, Dożynki Gminne, Dzień Odzyskania Niepodległości, Dzień Seniora, Dzień Niezapominajki, Przywidzka Pętka, Markowy Maluch, itp.

Przedsięwzięcia te mają na celu promocję dziedzictwa kulturowego gminy, wzmocnienie pozycji gminy Przywidz jako obszaru atrakcyjnego kulturowo i wykreowanie pozytywnego jej wizerunku oraz przede wszystkim integrację społeczności lokalnej.

W gminie działa także Punkt Informacji Turystycznej w Przywidzu. Punkt znajduje się na ul. Gdańskiej 15. Można nabyć tu pamiątki, mapy i foldery oraz uzyskać informacje o rejonie.

TURYSTYKA1

Przywidz oddalony jest od centrum Gdańska odległość zaledwie 32 km. Tak niewielki dystans i walory krajobrazowe okolicy sprawiły, że już pod koniec XIX w. Przywidz był traktowany jako miejscowość letniskowa. Dużym walorem jest to, że ponad 40% terenu gminy porastają lasy oraz znajduje się atrakcyjne jezioro Przywidzkie. Zimą można skorzystać tu ze stoków narciarskich o długości 600 m w Przywidzu oraz ok. 300m w Trzepowie. W gminie można odbyć m.in. przejażdżki konne – wciąż rozwija się konkurencyjna oferta szkółek i stadnin konnych. Na terenie gminy działa wiele gospodarstw agroturystycznych i pensjonatów, zapewniających turystom poza noclegiem w ciekawych miejscach, atrakcyjne formy spędzania czasu dla całych rodzin. Nad samym jeziorem Przywidzkim funkcjonują bardzo dobrze wyposażone, nowoczesne ośrodki wypoczynkowe wraz z wypożyczalniami sprzętu wodnego, m.in. kajaków, supów, rowerów wodnych.

Wśród atrakcji turystycznych na terenie Gminy Przywidz można wymienić także2:

- Lawendowa Osada z Lawendowym Glampingiem, gospodarstwo ekologiczne jest jedynym takim miejscem w Polsce, gdzie organizowane są warsztaty i różnego rodzaju formy wypoczynku na łonie natury, można zaopatrzyć się w pachnącą lawendą prosto z pola: kosmetyki, przetwory i dekoracje kwiatowe.

– Dolina Miodu – wyjątkowe miejsce, które oferuje odwiedzającym bardzo liczne atrakcje. Wdychanie powietrza pochodzącego prosto z ula jest bardzo nietypową i niepowtarzalną okazją. Można tu poznać prawdziwe życie pszczół oraz ich pracę. W tym miejscu możliwe jest także posmakowanie prawdziwego miodu o wielu bardzo dobrych korzyściach zdrowotnych, a także zakupić je do własnego użytku.

- Świat Labiryntów – to wyjątkowe i jedyne takie w powiecie miejsce. Jego wyjątkowość polega na stworzonych tutaj labiryntach pośród pól kukurydzy. Każdego roku tworzy się całkiem nowy wzór, który osiąga 4 kilometry długości i zapewnia doskonałą zabawę dla osób w każdym wieku. W Świecie Labiryntów można wziąć także udział w warsztatach, przeróżnych zabawach terenowych oraz edukacji ekologicznej. Projektantem jest Adrian Fisher, szczytający się projektami na miarę rekordów Guinnessa.

– Motylarnia – obiekt znajdujący się w sąsiedztwie Świata Labiryntów to bardzo unikatowa atrakcja. Pomieszczenie przeznaczone dla owadów ma swój specjalny klimat, w którym można podziwiać te niesamowite stworzenia. Wysoka temperatura oraz wilgotność powietrza, szczególnie sprzyja motylom, które niestety żyją jedynie kilka dni. Ze względu na warunki, które są wymagane możliwość zwiedzania jest tylko w miesiącach letnich.

Gmina Przywidz należy do Stowarzyszenia Turystycznego Kaszuby - Lokalna Grupa Działania z siedzibą w Kartuzach, które prowadzi nabory wniosków na dofinansowanie działalności turystycznej i kulturowej, a także rozwój gospodarstw agroturystycznych i różnorodnych form wypoczynku.

Uzupełnienie układu komunikacyjnego gminy stanowią sieci szlaków turystycznych. Pełnią one istotną rolę, tworząc element infrastruktury turystycznej. Ważnym elementem prowadzenia szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych jest ukształtowania punktów recepcyjnych, czyli miejsc styku podstawowego układu komunikacyjnego z układem turystycznym. Są to parkingi, które dodatkowo mogą być obudowane systemem usług i handlu, obsługującym ruch turystyczny. Te miejsca stają się punktami startowymi i docelowymi wycieczek pieszych i rowerowych. Przez teren gminy przechodzą dwa oznakowane piesze szlaki turystyczne:

- szlak pieszy, zielony „Skarszewski”,
- szlak pieszy, czarny „Wzgórz Szymbarskich”.

Na swoim terenie Gmina Przywidz opracowała pięć lokalnych tras rowerowych:

- „Trzech jezior”,

-
- „Wzgórza Przywidzkie”,
  - „Dolina Reknicy”,
  - „Piekła”,
  - „Wokół Jeziora Przywidzkiego”

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Przywidz funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Nie ma potrzeby ustanowienia na obszarze Gminy Przywidz pomników historii i utworzenia parków kulturowych.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Przywidz znajduje się 12 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1), w tym aż 11 stanowisk archeologicznych. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Przywidz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Przywidz	ul. Gdańska 20	kościół parafialny pw. Matki Boskiej Różańcowej	nr 1694 z dnia 18.06.1999 r.
2	cmentarzisko kurhanowe położone w obrębie Przywidz (zewidencjonowane jako Przywidz st. 11)			nr 50/A, przeniesione do nowej księgi rejestru pod nr C-73 z dnia 29.11.1969 r.
3	grodzisko położone w obrębie Przywidz			nr 51/A, przeniesione do

	(zewidencjonowane jako Przywidz st. 1)	nowej księgi rejestru pod nr C-74 z dnia 29.11.1969 r.
4	cmentarzysko kurhanowe położone w obrębie Marszewska Góra (zewidencjonowane jako Marszewska Góra – Marszewska Kolonia st. 1)	nr 221/A, przeniesione do nowej księgi rejestru pod nr C-279 z dnia 03.12.1972 r.
5	cmentarzysko kurhanowe położone w obrębie Olszanka (zewidencjonowane jako Olszanka st. 1)	nr 353/A, przeniesione do nowej księgi rejestru pod nr C-431 z dnia 11.12.1978 r.
6	osada wielokulturowa położona w obrębie Trzepowo (zewidencjonowana jako Trzepowo st. 2)	nr 122/A, przeniesiona do nowej księgi rejestru pod nr C-160 z dnia 10.12.1970 r.
7	cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych położone w obrębie Piekło Dolne (zewidencjonowane jako Piekło Dolne st. 2)	nr 155/A, przeniesione do nowej księgi rejestru pod nr C-210 z dnia 21.11.1971 r.
8	osada z wczesnej epoki żelaza położona w obrębie Marszewska Góra (zewidencjonowana jako Marszewska Góra st. 2)	nr 228/A, przeniesiona do nowej księgi rejestru pod nr C-286 z dnia 05.12.1972 r.
9	cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych położone w obrębie Sucha Huta (zewidencjonowane jako Sucha Huta st. 1)	nr 286/A, przeniesione do nowej księgi rejestru pod nr C-362 z dnia 30.09.1976 r.
10	osada średniowieczna położona w obrębie Michalin (zewidencjonowana jako Klonowo Dolne st. 5)	nr 348/A, przeniesiona do nowej księgi rejestru pod nr C-426 z dnia 24.10.1978 r.
11	osada z wczesnej epoki żelaza i okresu średniowiecza położona w obrębie Michalin (zewidencjonowana jako Klonowo Dolne st. 6)	nr 349/A, przeniesiona do nowej księgi rejestru pod nr C-427 z dnia 05.11.1978 r.
12	osada z wczesnej epoki żelaza i okresu średniowiecza w obrębie Michalin (zewidencjonowana jako Klonowo Dolne st. 7)	nr 350/A, przeniesiona do nowej księgi rejestru pod nr C-428 z dnia 05.11.1978 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Przywidz zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów. Obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Na terenie gminy najcenniejszym zabytkiem ruchomym wpisanych w 2016 r. do ewidencji zabytków ruchomych województwa pomorskiego jest neogotycki prospekt organowy w kościele pw. Franciszka Ksawerego w Przywidzu, ob. kaplicy przycmentarnej, pochodzący z 1904 r. Jest to instrument warsztatu gdańskiego organmistrza Ottona Heinrichsdorffa. Instrument po II wojnie światowej zaopatrzony został w dmuchawę elektryczną; uzupełniono wówczas brakujące piszczałki. Ostatni remont w 2015 r. przeprowadził Bogdan Żelazny.

Wśród cennych zabytków ruchomych w kościele pw. Matki Boskiej Różańcowej w Przywidzu w prezbiterium zachowały się dwa witraże z XIX w. (z gołębicą i z barankiem), oraz tablice i krzyże nagrobne z XIX w., pochodzące z nieistniejącego cmentarza ewangelickiego, umieszczone na zewnętrznej płn. ścianie świątyni.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Przywidz jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Gmina pokryta jest planami w około 38%. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono zasady zagospodarowania terenu wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Są one adekwatne do wartości zasobu kulturowego Gminy Przywidz. Należy zmodyfikować zapisy, które obecnie odnoszą się do wojewódzkiej ewidencji zabytków, tak aby odnosiły się bezpośrednio do obiektów gminnej ewidencji zabytków oraz sukcesywnie powiększać obszar, który pokrywają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wyznaczone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków - objęte ochroną prawną na podstawie przepisów odrębnych. Wszelkie działania w obrębie obiektu wymagają zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dla budynków wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków ustala się zasady rewaloryzacji, adaptacji i modernizacji:

1) ochronie podlegają: historyczna bryła budynku, historyczny kształt dachu, historyczna dyspozycja ścian, historyczna forma architektoniczna, historyczny detal architektoniczny w tym historyczna wielkość i historyczny kształt otworów okiennych i drzwiowych oraz historyczne podziały stolarki okiennej i drzwiowej, historycznych materiałów budowlanych oraz historycznej kolorystyki;

2) dopuszcza się:

a) rozbiórkę budynków w sytuacjach uzasadnionych ich stanem zachowania stwarzającym zagrożenie dla życia lub mienia ludzi, potwierdzonym orzeczeniem technicznym o stanie zachowania wykonanym przez osoby posiadające uprawnienia do wykonywania takich orzeczeń oraz po wykonaniu inwentaryzacji architektonicznej dopuszczonego do rozbiórki obiektu oraz w uzgodnieniu z właściwym terytorialnie konserwatorem zabytków; w miejscu wyburzonego obiektu należy odtworzyć obiekt o analogicznych: formie architektonicznej i gabarytach;

3) zaleca się dla obiektów przebudowanych podjęcie działań rewaloryzacyjnych przywracających historyczną formę;

4) ustala się zakaz:

a) stosowania okładzin typu siding,

b) stosowania w obrębie posesji i w jej otoczeniu ogrodzeń z prefabrykowanych przęseł betonowych i innych materiałów odbiegających stylem od architektury obiektów zabytkowych, lokalizacji wolnostojących nośników reklamowych na działce. 3a. Ustala się wymóg uzgadniania prac budowlanych oraz wszelkich zmian w obrębie elementów chronionych z właściwym terenowo konserwatorem zabytków. 4. Na obszarze objętym planem ustanowione są strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych:

1) dla obiektów archeologicznych i ich stref ochronnych obowiązuje wymóg uzgadniania wszelkich planów i projektów z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

2) w strefie, dla wszystkich inwestycji w niej lokalizowanych, obowiązuje zakaz wykonywania jakichkolwiek prac ziemnych i inwestycyjnych bez uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który każdorazowo określi inwestorowi w wydanym postanowieniu zakres niezbędnych do wykonania archeologicznych badań ratowniczych wyprzedzających proces zainwestowania terenu;

3) ustala się obowiązek wystąpienia inwestora do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wydanie pozwolenia na badania w celu umożliwienia wykonania archeologicznych badań ratowniczych oraz zsynchronizowania robót inwestycyjnych z badaniami.

Tabela nr2. Obowiązujące na dzień sporządzenia GPOnZ miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Przywidz

OBREB EWIDENCYJNY	MPZP	UCHWAŁA RADY GMINY	PUBLIKACJA
Przywidz	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Przywidz	VII/66/07 z dnia 25.05.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 123, poz.2180 z dnia 01.08.2007r.

Przywidz	dla fragmentu miejscowości Przywidz (obręb ewidencyjny Przywidz, Gmina Przywidz)	XXXIX/280/09 z dnia 12.11.2009r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 27, poz.471 z dnia 23.02.2010r.
Przywidz	dla fragmentu wsi Gromadzin w obrębie Przywidz oraz działki nr 234/4 (po podziale nr 234/6 i nr 234/7) i 222/4 położonej w Przywidzu	III/8/2010 z dnia 29.12.2010 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 23, poz.509 z dnia 25.02.2011r.
Przywidz	dla obszarów położonych w obrębie ewidencyjnym Przywidz	XXXVI/257/2014 z dnia 18.06.2014 r.	Dz.Urz.Woj. z 2014, poz. 2621 z dnia 29.07.2014 r.
Przywidz	zmiana MPZP dla fragmentu miejscowości Gromadzin, obręb Przywidz	VII/38/2015 z dnia 17.06.2015 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 25.08.2015 r.poz.2702
Przywidz	Przywidz II dla fragmentu obrębu geodezyjnego Przywidz, gmina Przywidz	Uchwała Nr XXXIII/267/2018 Rady Gminy Przywidz z dnia 27 czerwca 2018r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 22.08.2018 r.poz.3389
Przywidz	Przywidz III dla fragmentu obrębu geodezyjnego Przywidz, gmina Przywidz	XXXIV/277/2018 z dnia 27.09.2018 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 21.12.2018 r.poz. 5211
Przywidz	Przywidz IV, dla terenów objętych zakazem zabudowy od rzek i jezior, w obrębie geodezyjnym Przywidz, gmina Przywidz	XX/160/2020 z dnia 30.11.2020 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 04.02.2021r. poz. 437
Przywidz	Przywidz V w rejonie ul. Gdańskiej i ul. Tartacznej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Przywidz, gmina Przywidz XX/157/2020 z dnia 30.11.2020 r.	XX/157/2020 z dnia 30.11.2020 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 04.02.2021r. poz. 436

Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 205, 206/8, 207/22	XX/211/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 71, poz.1360 z dnia 21.07.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 225/3, 225/4, 225/6, 225/7, 225/8, 225/10, 225/11, 225/12	XX/212/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 71, poz.1361 z dnia 21.07.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 200/1, 200/4, 200/7	XX/210/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 71, poz.1362 z dnia 21.07.2005r.
Pomlewo	fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 59 i 61/2	XX/204/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2156 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działki nr 116/38	XX/205/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2157 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działki nr 149/5	XX/206/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2158 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 179 i 180/4	XX/207/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2159 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działki nr 185/5	XX/208/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2160 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla fragmentu wsi Pomlewo obejmującego obszar działek nr 186/3, 186/4, 186/5, 242/2	XX/209/05 z dnia 10.02.2005 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 107, poz.2161 z dnia 04.11.2005r.
Pomlewo	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym	VII/68/07 z dnia 25.05.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 125, poz.2246 z dnia

	Pomlewo		06.08.2007r.
Pomlewo	dla fragmentu obrębu Pomlewo stanowiącego dz. nr 59, 60, 61/4	XXXIX/281/09 z dnia 12.11.2009r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 29, poz.489 z dnia 01.03.2010r.
Pomlewo	Pomlewo I dla fragmentu obrębu geodezyjnego Pomlewo gmina Przywidz	Uchwała Nr VII/48/2019 z dnia 24.04.2019r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 04.06.2019 r.poz.2770
Pomlewo	Pomlewo II dla fragmentu obrębu geodezyjnego Pomlewo, gmina Przywidz	Uchwała Nr XII/76/2019 z dnia 25.09.2019r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 29.10.2019r., poz. 4749
Pomlewo	Pomlewo III w rejonie ulicy Łąkowej i ulicy Kasztanowej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Pomlewo, gmina Przywidz	Uchwała Nr XXX/238/2021 z dnia 15.11.2021 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 27.12.2021 r., poz. 5106
Pomlewo	zmiana Pomlewo I dla fragmentu obrębu geodezyjnego Pomlewo, gmina Przywidz	XXXV/283/2022 z dnia 31.03.2022 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 24.05.2022 r., poz. 1996
Pomlewo	Pomlewo IV w rejonie ulicy Wyżynnej dla fragmentu obrębu geodezyjnego Pomlewo, gmina Przywidz	XXXVIII/300/2022 z dnia 28.06.2022 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 24.08.2022 r., poz. 3199
Borowina	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Borowina	X/98/07 z dnia 26.10.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 16, poz.405 z dnia 29.02.2008r.
Jodłowno	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Jodłowno	XI/114/2007 z dnia 14.12.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 30, poz.906 z dnia 23.04.2008r.
Jodłowno	dla lokalizacji inwestycji celu publicznego, jaką jest	XVI/114/2016 z dnia 22.06.2016 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 22.07.2016 r., poz. 2632

	dwutorowa napowietrzna linia		
Jodłowno	Jodłowno I dla fragmentu obrębu geodezyjnego Jodłowno, gmina Przywidz	IX/62/2019 z dnia 27.06.2019 r.	Dz.Urz.Woj.Pom z dnia 08.08.2019r., poz. 3762
Jodłowno	Jodłowno II w rejonie ulicy Polnej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Jodłowno, gmina Przywidz	XXXV/282/2022 z dnia 31.03.2022 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 26.05.2022 r., poz. 2068
Marszewska Góra	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Marszewska Góra	VII/69/07 z dnia 25.05.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 125, poz.2247 z dnia 06.08.2007r.
Marszewska Góra	Zmiana dla fragmentu obrębu geodezyjnego Marszewska Góra, gm. Przywidz	XXVIII/221/2017 z dnia 15.11.2017r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 16.01.2018 r., poz.178
Marszewska Góra	Marszewska Góra II w rejonie ul. Głównej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Marszewska Góra, gmina Przywidz	XXII/179/2021 z dnia 29.01.2021 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 02.03.2021 r., poz. 812
Michalin	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Michalin	VIII/75/2007 z dnia 04.07.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 146, poz.2760 z dnia 24.10.2007r.
Trzepowo	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Trzepowo	X/99/07 z dnia 26.10.2007r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 16, poz.406 z dnia 29.02.2008r.
Trzepowo	dla części obszaru wsi Trzepowo, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Trzepowo (gmina Przywidz) w obszarze ulicy Witosławy (obszar 28.ZR) i obszarze	XII/72/2011 z dnia 30.11.2011r.	Dz.Urz.Woj.Pom. poz.293 z dnia 23.01.2012r.

	ulicy Mestwina (obszar 34.RM)		
Trzepowo	Trzepowo I dla fragmentu obrębu geodezyjnego Trzepowo, gmina Przywidz	XIV/115/2019 z dnia 06.12.2019 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. poz.469 z dnia 16.01.2020 r.
Piekło Górne	fragmentu miejscowości Piekło Dolne (obręb ewidencyjny Piekło Górne, gmina Przywidz)	XXXIX/282/09 z dnia 12.11.2009r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 28, poz.482 z dnia 25.02.2010r.
Piekło Górne	Piekło Dolne II dla fragmentu obrębu geodezyjnego Piekło Górne, gmina Przywidz	XII/71/2011 z dnia 30.11.2011r.	Dz.Urz.Woj.Pom. poz.292 z dnia 23.01.2012r.
Piekło Górne	Piekło Dolne III dla fragmentu obrębu geodezyjnego Piekło Górne, gmina Przywidz	XXXI/217/2013 z dnia 30.12.2013 r.	Dz.Urz.Woj.2014.1206 z dnia 21.03.2014 r.
Piekło Górne	zmiana fragmentu miejscowości Piekło Dolne (obręb ewidencyjny Piekło Górne, gmina Przywidz)	XII/77/2019 z dnia 25.09.2019r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 05.11.2019r., poz. 4825
Piekło Górne	w rejonie ulicy Wierzbowej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Piekło Górne, gmina Przywidz	XIX/146/2020 z dnia 22.07.2020 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 07.09.2020r., poz. 3805
Piekło Górne	w rejonie ul. Kaszubskiej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Piekło Górne, gmina Przywidz	XXIV/204/2021 z dnia 31.04.2021 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 15.06.2021 r., poz. 2203
Piekło Górne	Piekło Dolne IV w rejonie ulicy Wierzbowej, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Piekło Górne,	XXXVIII/299/2022 z dnia 28.06.2022 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 19.09.2022 r., poz. 3426

	gmina Przywidz		
Nowa Wieś Przywidzka	dla obszaru ewidencyjnego Nowa Wieś Przywidzka	XXXIX/283/09 z dnia 12.11.2009r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 29, poz.490 z dnia 01.03.2010r.
Nowa Wieś Przywidzka	dla części obrębu geodezyjnego Nowa Wieś Przywidzka, gmina Przywidz	VII/27/2011 z dnia 25.05.2011r.	Dz.Urz.Woj.Pom. Nr 119, poz.2404 z dnia 22.09.2011r.
Huta Dolna	dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Huta Dolna	XXX/210/2013 z dnia 27.11.2013r.	Dz.Urz.Woj. z 2014, poz.42 z dnia 07.01.2014
Huta Dolna	Huta Dolna I w obrębie geodezyjnym Huta Dolna, gmina Przywidz	XVI/123/2020 z dnia 26.02.2020 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 08.06.2020 r., poz. 2623
Kozia Góra	dla obszarów położonych w obrębie ewidencyjnym Kozia Góra	XXXII/231/2014 z dnia 12.02.2014 r.	Dz.Urz.Woj.2014.1415 z dnia 08.04.2014 r.
Kozia Góra	Szklana Góra I dla fragmentu obrębu geodezyjnego Kozia Góra, gmina Przywidz	XXIII/155/2017 z dnia 1.02.2017 r.	Dz.Urz.Woj.Pom.2017.1210 z dnia 10.04.2017 r.
Kozia Góra	Kozia Góra I, dla fragmentu obrębu geodezyjnego Kozia Góra, gmina Przywidz	XIX/145/2020 z dnia 22.07.2020 r.	Dz.Urz.Woj.Pom. z dnia 08.09.2020 r., poz. 3811

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie

zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Przywidz została opracowana w 2012 r., przyjęta Zarządzeniem nr 69/2012 Wójta Gminy Przywidz z dnia 17 października 2012 r., wraz ze zmianą – Zarządzenie Nr 4/2018 Wójta Gminy

Przywidz z dnia 20 lutego 2018 r. w sprawie wykreślenia obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Przywidz.

Przy opracowaniu GPOnZ została wykonana aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (GEZ). GEZ opracowano zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r., zmienionym Rozporządzeniem z 10 września 2019 r. z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Przywidz znajduje się 220 zabytków architektury, w tym 9 historycznych układów ruralistycznych wsi oraz 30 cmentarzy (głównie ewangelickich). Budynki mieszkalne i gospodarcze, to w większości murowane z cegły, nietynkowane, jednokondygnacyjne obiekty, często podwyższone o ściankę kolankową. Obiekty datowane są zazwyczaj na przełomie XIX i XX w. lub na początku XX w. Najistotniejszymi obiektami ujętymi w GEZ są kościoły w Przywidzu, zespół pofolwarczny wraz z parkiem w Przywidzu oraz budynek dawnego ośrodka szybowcowego w miejscowości Piekło Górne.

Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Teren Gminy Przywidz obfituje w zabytki archeologiczne, szczególnie w zabytki o randze ponadregionalnej, takie jak: grodzisko w Przywidzu, cmentarzyska kurhanowe w Marszewskiej Górze, Olszance i Przywidzu. Ponadto występują tu cmentarzyska płaskie (Mierzyszyn, Piekło Dolne, Sucha Huta) oraz osady otwarte (Klonowo Dolne, Marszewska Góra, Trzepowo). Stanowiska te obrazują rozwój kulturowy w okresach pradziejowych.

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe, mające na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie stanowiska archeologiczne powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Najcenniejsze zabytki archeologiczne zostały wpisane do rejestru zabytków, w Gminie Przywidz jest ich 11. Pozostałe ujęte są w gminnej ewidencji zabytków.

Poniżej przedstawiono najcenniejsze stanowiska archeologiczne, które ujęte są w rejestrze zabytków.

Grodzisko w Przywidzu¹ – usytuowane na płn.-wsch. od Przywidza, na półwyspie jeziora Przywidzkiego, na zalesionym terenie wzniesienia zwanego Górą Zamkową. Odkryte na pocz. XX w. – znalezione fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej przekazano do Westpreußisches Provinzialmuseum. Badania powierzchniowe prowadzono tu w 1972 r. (W. Posadzki) – odkryto fragmenty ceramiki, kości zwierzęce i fragmenty przedmiotów żelaznych, w 1992 r. – fragmenty ceramiki z wczesnej epoki żelaza, w 1993 r. – ceramika i fragmenty polepy oraz w 1997 r. – fragmenty ceramiki i kość zwierzęcą. Grodzisko o kształcie owalu wydłużonego na osi pld.-wsch. – płn.-zach., otoczone wałami, częściowo zniszczonymi w 1995 r. (na odcinku pld.-zach. i płn.-wsch.), z dodatkowym wałem w głębi lasu, od strony łądu.

Cmentarzysko kurhanowe w Przywidzu² – zlokalizowane na zalesionym wzgórzu po pld. stronie jeziora Przywidzkiego, po prawej stronie drogi z Dolnego Piekła do Gromadzina, 1 km na wsch. od wsi Dolne Piekło. Cmentarzysko składa się z 8 kurhanów z okresu wczesnego średniowiecza. Badania powierzchniowe prowadzono w 1983 r. (J. Podgórski) – relikty kamiennych konstrukcji cmentarzyska i 7 drobnych ułamków ceramiki kultury pomorskiej oraz w 1997 r. (M. Kochanowski, AZP) – fragmenty ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Osada w Trzepowie³ – położona po zach. stronie rzeki Wietcisy, około 1 km na pld.-zach. od centrum wsi, na rozległym wyniesieniu, wśród pól uprawnych. W wyniku badań powierzchniowych uzyskano znaczną ilość materiału zabytkowego z wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza i średniowiecza.

Cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych w Piekle Dolnym⁴ z wczesnej epoki żelaza, położone na pld. stoku wzniesienia, na wsch. od rzeki Wietcisy, po zach. stronie ul. Kaszubskiej. W 1939 r., a także latach poprzednich, Staatliches Museum für Naturkunde und Vorgeschichte w Gdańsku prowadziło tu badania archeologiczne, podczas których odkryto groby liczące po 5 i 6 popielnic, zawierających żelazne ozdoby datowane na wczesny i środkowy okres lateński – zabytki zaginęły podczas wojny.

Cmentarzysko kurhanowe w Marszewskiej Górze (Marszewska Kolonia) ⁵ – wczesnośredniowieczne. Kilka prostokątnych konstrukcji obwałowanych kamieniami oraz pojedynczy kurhan o odmiennej konstrukcji (okrągły, nisko wysklepiony) – na płn. Stanowisko nie zweryfikowane w terenie w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych na obszarze AZP 14-41 w 1998 r.

Osada otwarta w Marszewskiej Górze⁶ – na niewielkim wyniesieniu, po pld.-zach. stronie ul. Głównej, w niewielkim oddaleniu na pld.wsch. od szkoły (ob. Środowiskowy Dom Samopomocy). Wczesną epoką żelaza. Badania powierzchniowe w 1972 r. (J. Podgórski) wykazały znaczną ilość z wczesnej epoki żelaza, w 1998 r. (O.

Felczak, AZP) – brak materiału zabytkowego.

Cmentarzysko grobów skrzynkowych kultury wschodniopomorskiej w Suchej Hucie¹ – wczesna epoka żelaza. Znajduje się wśród pól, po zach. stronie ul. Beskidzkiej. W 1974 r. podczas prac rolnych odkryto grób skrzynkowy zawierający 2 popielnice, w 1976 r. na powierzchni pola zebrano ułamki ceramiczne, pochodzące ze zniszczonych grobów.

Osada otwarta w Klonowie Dolnym² ul. Zgody – datowana na wczesne średniowiecze i średniowiecze (XI-XV w.). Znajduje się po płd. stronie ul. Zgody, na płn.-zach. od jeziora Klonowskiego, na terenie częściowo zabudowanym, częściowo zajęтым przez pola uprawne. W trakcie badań powierzchniowych w 1972 r. (J. Podgórski) – odkryto fragmenty ceramiki i odłupek krzemienisty (epoka kamienia).

Osada otwarta w Klonowie Dolnym³, ul. Głęboka – wczesna epoka żelaza (VII-II w. p.n.e.) i średniowiecze (XIV-XV w.). Stanowisko po zach. stronie ul. Głębokiej, na płn. od drogi łączącej Egiertowo z Przywidzem; teren częściowo zabudowany, częściowo zajęтым przez pola uprawne. Badania powierzchniowe w 1972 r. (J. Podgórski) – kilkanaście ułamków ceramiki; badania ratownicze w 2013 r. (M. Janczyński) – krzemienie z epoki kamienia i fragmenty ceramiki datowane od epoki żelaza, przez wczesne i późne średniowiecze, po nowożytność.

Osada otwarta w Klonowie Dolnym⁴ – wczesna epoka żelaza (VII-II w. p.n.e.) i średniowiecze (XIV-XV w.). Położona na zach. od ul. Głębokiej, wśród pól uprawnych. Badania powierzchniowe w 1972 r. (J. Podgórski) – kilkanaście fragmentów ceramiki, w 1997 r. (AZP) – fragmenty ceramiki datowane na wczesną epokę żelaza i średniowiecze.

Cmentarzysko kurhanowe w Olszance⁵ – położone 3 km na od centrum wsi, na szczycie wzniesienia, na zalesionym terenie. Część płn i zach. została zniszczona przed 1978 r. – pozostały skupiska głązów. Zachowało się 7 kurhanów o kolistej konstrukcji o niewielkich rozmiarach.

Pozostałe stanowiska ujęte są w gminnej ewidencji zabytków.

ZASADY OCHRONY STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego (grodziska, cmentarzyska, pozostałości osad), stwarzają szczególny problem. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich.

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności rolniczej, urbanistycznej i przemysłowej. Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Na terenie Gminy Przywidz największym zagrożeniem dla

nich są nowe inwestycje budowlane (w tym zajmowanie wolnych terenów przez zabudowę mieszkalną), ale też przebudowy układów ruralistycznych czy założeń folwarcznych i parkowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska.

Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich działań naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Przywidz.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PRZYWIDZ	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY

<p>opracowana gminna ewidencja zabytków;</p> <p>zachowane w znacznym stopniu układy ruralistyczne wsi;</p> <p>różnorodność zabudowy, która częściowo zachowała stary, kaszubski charakter;</p> <p>występujące zabytkowe krzyże i kapliczki przydrożne;</p> <p>unikatowe stanowiska archeologiczne (w tym grodziska);</p> <p>wyjątkowa kultura kaszubska;</p> <p>aktywnie działające jednostki zajmujące się krzewieniem kultury, w tym głównie Gminny Ośrodek Kultury;</p> <p>oznakowane szlaki turystyczne, w tym piesze, trasy rowerowe;</p> <p>organizacja imprez kulturalno-rozrywkowych (Siedem Stron Powiatu, RockBlu Przywidz Festiwal, któremu towarzyszy Przywidzki Folwark Rozmaitości, Dożynki Gminne, Dzień Odzyskania Niepodległości, Dzień Seniora, Dzień Niezapominajki, Markowy Maluch);</p> <p>niezwykle atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki.</p>	<p>niewystarczająca sieć szlaków pieszych, rowerowych;</p> <p>stan zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków;</p> <p>niewielkie oznakowanie obiektów zabytkowych;</p> <p>częściowa wizualizacja obszaru (mała ilość tablic informacyjnych);</p> <p>niezbyt dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna oraz niewielka liczba miejsc noclegowych;</p> <p>brak uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.</p>
SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych;</p> <p>niewielka odległość od siedziby województwa – Gdańska;</p> <p>występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów;</p> <p>rozbudowa ścieżek i tras rowerowych;</p> <p>zwiększający się napływ turystów;</p> <p>rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym;</p> <p>kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób</p>	<p>brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki;</p> <p>pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy;</p> <p>sezonowość turystyki;</p> <p>bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych;</p> <p>zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia;</p> <p>brak zdefiniowanych programów operacyjnych oraz zakresów wsparcia dla przyszłej perspektywy finansowej Unii Europejskiej (na lata 2021-2027);</p> <p>działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez</p>

<p>zagospodarowania obiektów zabytkowych;</p> <p>systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy;</p> <p>rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;</p> <p>wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;</p> <p>możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej;</p> <p>wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.</p>	<p>prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku;</p> <p>samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką;</p> <p>niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru;</p> <p>odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatraćanie więzi z regionem;</p> <p>postępująca antropopresja i zajmowanie terenów wolnych przez zabudowę mieszkalną.</p>
--	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Przywidz. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić w przyszłości do wzmocnienia wizerunku gminy. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono dwa cele wraz z priorytetami oraz działaniami, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami gminy Przywidz na lata 2015-2018. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4 i 5.

Tabela nr 4. Priorytety i działania w ramach wyznaczonego Celu I

Cel I: Ochrona i opieka nad zabytkami oraz ochrona krajobrazu kulturowego poprzez priorytetowe traktowanie obszarów wartościowych kulturowo w kształtowaniu polityki przestrzennej Gminy Przywidz.		
PRIORYTET	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Integrowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz walorów przyrodniczych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego.	Czy były uchwalone nowe mpzp, czy i jakie zawarto zapisy, dla jakich obiektów
	Przy zmianach mpzp konieczne jest uaktualnienie zapisów o wojewódzkiej ewidencji zabytków, tak aby odnosiły się bezpośrednio do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych.	Czy dokonano zmian, ich zakres, w ilu planach
Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych.	Realizacja zadań własnych Gminy Przywidz w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością.	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Współpraca z właścicielem obiektu dawnej Szkoły Szybowcowej w Piekle Górnym, dla dobrego zagospodarowania obiektu.	Jakie działania podjęto
	Opracowanie uchwały w sprawie przyznawania dotacji na prace restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano i przyjęto uchwałę
	Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji i środków pozabudżetowych na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.	W jakiej formie informowano, gdzie, z kim współpracowano
Podjęcie działań mających na celu	Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/figurach/krzyżach znajdujących się na terenie	Ilość opracowanych tras, jakie obiekty ujęto, ilość

podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	gminy (promocja)	oznakowanych obiektów
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano obiekt do ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano Plan i wykonywano aktualizację

Tabela nr 5. Priorytety i działania w ramach wyznaczonego Celu II

Cel II: Wykorzystanie zasobów i walorów krajobrazu kulturowego Gminy Przywidz w rozwoju turystyki oraz promocji zabytków wśród lokalnej społeczności.		
PRIORYTET	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu.	Organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, kiermaszy, rajdów i festynów kulturowych z dziedzictwem kulturowym w tle przy ścisłej współpracy np. z Gminnym Ośrodkiem Kultury oraz Lokalną Grupą Działania z siedzibą w Kartuzach (Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie), a także kołami gospodyń wiejskich i zespołami artystycznymi działającymi na terenie gminy.	Jakie działania realizowano, gdzie, w jakiej formie, czego dotyczyły, z kim współpracowano
	Kultywowanie elementów lokalnej tradycji i kultury kaszubskiej wśród mieszkańców gminy, m.in. poprzez wprowadzenie elementów lokalnego folkloru do edukacji szkolnej, nauka języka kaszubskiego, itp.	

Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym regionu i zabytkach gminy.	Udostępnianie na stronach internetowych Urzędu Gminy informacji o zabytkach.	Jakie informacje udostępniono, dla ilu obiektów, ilość odsłon
	Przygotowanie prezentacji promujących walory krajobrazowe (zabytkowe i przyrodnicze) terenów gminy.	Z kim współpracowano, czy i gdzie zamieszczono informacje, na jaki temat
	Współpraca z mediami regionalnymi w zakresie promocji walorów dziedzictwa kulturowego, ze szczególną uwagą zwróconą na problematykę rewitalizacji zabytków, w tym działania marketingowe, przyciągające zarówno turystów, jak i inwestorów.	
	Oznakowanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w Systemie Informacji Przestrzennej (SIP).	Czy oznakowano obiekty
Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu.	Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu i historii regionu.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe gminy.	Jakie imprezy zorganizowano, gdzie, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,

-
- ustawa o ochronie przyrody,
  - ustawa o gospodarce nieruchomościami,
  - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
  - ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Przywidz),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Gminy Przywidz dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Przywidz,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł

pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Sportu,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Sportu,
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które

mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - zasady udzielania dotacji określa Zarządzenie nr 4/2019 Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 21 stycznia 2019 r. w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie województwa pomorskiego ze środków finansowych pozostających w dyspozycji Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz trybie rozliczania i zasadach kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego - reguluje uchwała Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego.

Udzielenie dotacji może nastąpić po złożeniu przez podmiot, wniosku kierowanego do Zarządu Województwa Pomorskiego. Wnioski (w wersji papierowej) należy składać w terminie do 30 października (w przypadku wysłania drogą pocztową decyduje data stempla pocztowego) każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót według wzoru stanowiącego załącznik nr 1 do niniejszej uchwały, z zastrzeżeniem prac interwencyjnych wynikających z zagrożenia zabytku.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatowego Gdańskiego – udzielane są zgodnie z przyjętą uchwałą nr XXXI/221/2020 Rady Powiatu Gdańskiego z dnia 22 grudnia 2020 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków znajdującym się na terenie administracyjnym powiatu gdańskiego.

Formularz wniosku o udzielenie dotacji zamieszcza się na stronie internetowej www.powiat-gdanski.pl oraz udostępnia w wersji papierowej w siedzibie Starostwa Powiatowego w Pruszczu Gdańskim ul. Wojska Polskiego 16, 83-000 Pruszcz Gdański. Wnioski z załącznikami należy składać w Biurze Podawczym Starostwa Powiatowego w Pruszczu Gdańskim. Wnioski o dotacje składają podmioty uprawnione do tej czynności do dnia 30 września roku poprzedzającego rok budżetowy, w którym ma być udzielona dotacja. Powyższy termin nie dotyczy wniosków o dotacje na prace interwencyjne w zagrożonym zabytku.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy

na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Gmina Przywidz nie posiada opracowanej uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz.U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to

następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomości. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych).

Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych

z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Przywidzu.
11. Materiały udostępnione przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
12. Zarys dziejów gminy Przywidz. Od czasów najdawniejszych do 1939 roku, Dariusz Dolatowski, 2012 r.
13. Pruszcz Gdański i okolice - Praca Zbiorowa, 1986 r.
14. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Przywidz na lata 2015-2018.
15. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Przywidz przyjęte Uchwałą Nr XXXII/253/2018 Rady Gminy Przywidz z dnia 25 kwietnia 2018 r.
16. <http://szwajcariakaszubska.com/o-regionie>.
17. <https://fajnepodroze.pl/przywidz-atrakcje/>.
18. www.nid.pl.
19. www.nimoz.pl.
20. www.stat.gov.pl/gus.
21. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Przywidz.

-
2. Tabela nr 2. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Przywidz.
  3. Tabela nr 3. Analiza SWOT.
  4. Tabela nr 4. Priorytety i działania w ramach wyznaczonego Celu I.
  5. Tabela nr 5. Priorytety i działania w ramach wyznaczonego Celu II.

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Przywidz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	FUNKCJA ZABYTKU	DZIAŁKA	OBRĘB
1	Bliziny	ul. Zwierzyniecka 6	dom mieszkalny	141/6	Kierzkowo
2	Bliziny	ul. Zwierzyniecka	cmentarz ewangelicki	141/3	Kierzkowo
3	Borowina	ul. Długa 1	szkoła	207	Borowina
4	Borowina	ul. Długa 3	dom mieszkalny	193/2	Borowina
5	Borowina	ul. Skarszewska 2	dom mieszkalny	13	Borowina
6	Borowina	ul. Skarszewska 7	dom mieszkalny	139/2	Borowina
7	Borowina	ul. Skarszewska	cmentarz poewangelicki	73	Borowina
8	Borowina	ul. Sportowa 28	dom w zagrodzie	202/24	Borowina
9	Borowina	ul. Wiejska 1	dom mieszkalny	50	Borowina
10	Czarna Huta	ul. Błękitna 5	dom mieszkalny	110	Stara Huta
11	Czarna Huta	ul. Błękitna 8	dom mieszkalny	87/2	Stara Huta
12	Czarna Huta	ul. Błękitna	cmentarz ewangelicki	52	Częstocin
13	Czarna Huta	ul. Błękitna/ ul. Szara	kapliczka przydrożna	106	Stara Huta
14	Czarna Huta	ul. Szara 7	obora	150/2	Stara Huta
15	Częstocin	ul. Derdowskiego 27	dom mieszkalny	86	Częstocin
16	Częstocin	ul. Derdowskiego	dom mieszkalny	89	Częstocin

		29			
17	Częstocin	ul. Przyjazna 6	dom mieszkalny	101	Częstocin
18	Częstocin	ul. Przyjazna 6	obora	101	Częstocin
19	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia 1	dom mieszkalny	49/4	Przywidz
20	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia 1	budynek gospodarczy	49/4	Przywidz
21	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia 4	dom mieszkalny	36/2	Przywidz
22	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia 6	dom mieszkalny	37/3	Przywidz
23	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia 15	dom mieszkalny	40/18	Przywidz
24	Gromadzin	ul. Niedźwiedzia	cmentarz ewangelicki	38	Przywidz
25	Gromadzin	ul. Wiewiórcza 8	dom mieszkalny	63/1	Przywidz
26	Gromadzin	ul. Źródlana 4	dom mieszkalny	79/4	Przywidz
27	Gromadzin	ul. Źródlana 16	budynek gospodarczy	59/2	Przywidz
28	Gromadzin	ul. Źródlana 17	dom mieszkalny	33	Przywidz
29	Gromadzin	ul. Źródlana 17	stodoła	33	Przywidz
30	Huta Dolna	ul. Widokowa	cmentarz ewangelicki	7	Huta Dolna
31	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt 2	stodoła	122/2	Huta Dolna
32	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt 2	obora	122/3	Huta Dolna
33	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt 21	dom mieszkalny	142	Huta Dolna
34	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt	obora	142	Huta Dolna

		21			
35	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt 21	budynek gospodarczy	142	Huta Dolna
36	Huta Dolna	ul. Żurawi Trakt	cmentarz poewangelicki	192	Huta Dolna
37	Huta Górna	ul. Dworska 4	dom mieszkalny	77/3	Huta Dolna
38	Huta Górna	ul. Dworska 4	budynek gospodarczy	77/3	Huta Dolna
39	Huta Górna	ul. Dworska 4	budynek gospodarczy	77/3	Huta Dolna
40	Huta Górna	ul. Dworska 10	dom mieszkalny	164/1	Huta Dolna
41	Huta Górna	ul. Dworska 12	obora	74	huta Dolna
42	Huta Górna	ul. Dworska 14	dom mieszkalny	88/3	Huta Dolna
43	Huta Górna	ul. Dworska 17	budynek gospodarczy	96	Huta Dolna
44	Huta Górna	ul. Graniczna 1	dom mieszkalny	105	Huta Dolna
45	Huta Górna	ul. Podleśna 2	dom mieszkalny	70/7	Huta Dolna
46	Huta Górna	ul. Podleśna	cmentarz ewangelicki	68	Huta Dolna
47	Jodłowno	ul. Cmentarna	cmentarz katolicki	20	Jodłowno
48	Jodłowno	ul. Dębowa	cmentarz poewangelicki	55, 134/2	Jodłowno
49	Jodłowno	ul. Kasztanowa 4	kościół pw. Macierzyńska NMP	24	Jodłowno
50	Jodłowno	ul. Kasztanowa 6	dom mieszkalny	25	Jodłowno
51	Jodłowno	ul. Kasztanowa 6	budynek gospodarczy	25	Jodłowno

52	Jodłowno	ul. Kasztanowa 8	dom mieszkalny	26	Jodłowno
53	Jodłowno	ul. Kasztanowa 9	dom mieszkalny	49/12	Jodłowno
54	Jodłowno	ul. Kasztanowa 14	dom mieszkalny	28/1	Jodłowno
55	Jodłowno	ul. Kasztanowa 15	dom mieszkalny	44/1	Jodłowno
56	Jodłowno	ul. Kasztanowa 15	budynek gospodarczy	44/1	Jodłowno
57	Jodłowno	ul. Kasztanowa 16	dom mieszkalny	42/13	Jodłowno
58	Jodłowno	ul. Kasztanowa 17a,b	dom mieszkalny	45	Jodłowno
59	Jodłowno	ul. Kasztanowa 25	dom mieszkalny	146/19	Jodłowno
60	Jodłowno	ul. Kasztanowa 25	budynek gospodarczy	146/19	Jodłowno
61	Jodłowno	ul. Lipowa 9	dom mieszkalny	37	Jodłowno
62	Jodłowno	ul. Lipowa 12	dom mieszkalny	18/1	Jodłowno
63	Jodłowno	ul. Lipowa 15	dom mieszkalny	34/2	Jodłowno
64	Jodłowno	ul. Lipowa 15	budynek gospodarczy	34/2	Jodłowno
65	Jodłowno	ul. Lipowa 23	dom mieszkalny	33/1	Jodłowno
66	Jodłowno	ul. Stenwał 1	dom mieszk. w zespole leśnym	146/22	Jodłowno
67	Jodłowno	ul. Stenwał 1	budynek gosp. w zespole leśnym	146/22	Jodłowno
68	Jodłowno	ul. Stenwał 1	stodoła w zespole leśnym	146/22	Jodłowno
69	Kierzkowo	ul. Korzenna 1	budynek gospodarczy	17	Kierzkowo

70	Kierzkowo	ul. Korzenna 1a	dom mieszkalny	93/2	Kierzkowo
71	Kierzkowo	ul. Korzenna 3	dom mieszkalny	16/2	Kierzkowo
72	Kierzkowo	ul. Korzenna 4	budynek gospodarczy	66/1	Kierzkowo
73	Kierzkowo	ul. Morska 6	dom mieszkalny	78/12	Kierzkowo
74	Kierzkowo	ul. Morska 18	dom mieszkalny	94/2	Kierzkowo
75	Kierzkowo	ul. Morska 22	dom mieszkalny	98/8	Kierzkowo
76	Kierzkowo	ul. Morska 22	budynek gospodarczy	98/8	Kierzkowo
77	Kierzkowo	ul. Morska	cmentarz ewangelicki	125	Kierzkowo
78	Kierzkowo	ul. Morska	kapliczka przydrożna	93/2	Kierzkowo
79	Kierzkowo	ul. Zagrodowa 1	dom mieszkalny	116/4	Kierzkowo
80	Kierzkowo	ul. Żurawia	cmentarz ewangelicki	103, 104/3	Kierzkowo
81	Klonowo Dolne	ul. Głęboka 2	budynek gospodarczy	26	Michalin
82	Klonowo Dolne	ul. Głęboka 4	dom mieszkalny	25	Michalin
83	Klonowo Dolne	ul. Głęboka 4	obora	25	Michalin
84	Klonowo Dolne	ul. Głęboka 4	stodoła	25	Michalin
85	Klonowo Dolne	ul. Przywidzka	cmentarz ewangelicki	161/1	Michalin
86	Klonowo Górne	ul. Brukowa 2	dom mieszkalny	141/2	Michalin
87	Kozia Góra	ul. Jagłana 4	dom mieszkalny	70/8	Kozia Góra

88	Kozia Góra	ul. Słonecznikowa/ ul. Zielna	kapliczka przydrożna	64/10	Kozia Góra
89	Majdany	ul. Piastowska 5	dom mieszkalny	217/18	Nowa Wieś Przywidzka
90	Majdany	ul. Piastowska	cmentarz ewangelicki	268/5	Nowa Wieś Przywidzka
91	Marszewo	ul. Reknicka 13	dom mieszkalny	198	Marszewska Góra
92	Marszewo	ul. Reknicka	cmentarz ewangelicki	198, 199	Marszewska Góra
93	Marszewska Góra	ul. Główna 5	dom mieszkalny, ob. Środowiskowy Dom Samopomocy	163	Marszewska Góra
94	Marszewska Góra	ul. Główna 5	budynek gospodarczy	163	Marszewska Góra
95	Marszewska Kolonia	ul. Potokowa 30	dom mieszkalny	294/4	Marszewska Góra
96	Marszewska Kolonia	ul. Potokowa 48a	dom mieszkalny	286	Marszewska Góra
97	Michalin	ul. Gajowa 7	dom mieszkalny	182	Michalin
98	Michalin	ul. Gajowa 8	dom, szkoła	201/1	Michalin
99	Michalin	ul. Gajowa 14	dom mieszkalny	204	Michalin
100	Michalin	ul. Gajowa	cmentarz ewangelicki	270	Nowa Wieś Przywidzka
101	Michalin	ul. Żwirowa 2	dom mieszkalny	180/2	Michalin
102	Miłowo	ul. Brzozowa 1	dom mieszkalny	50, 51	Miłowo
103	Miłowo	ul. Brzozowa 4	dom mieszkalny	57	Miłowo
104	Miłowo	ul. Brzozowa	kapliczka przydrożna	17	Miłowo

105	Miłowo	ul. Przywidzka 8	dom mieszkalny	63/5	Miłowo
106	Miłowo	ul. Przywidzka 12	budynek gospodarczy	12/1	Miłowo
107	Miłowo	ul. Przywidzka 15	dom mieszkalny	50, 51	Miłowo
108	Miłowo	ul. Przywidzka 23	dom mieszkalny	56	Miłowo
109	Miłowo	ul. Przywidzka	cmentarz ewangelicki	4	Miłowo
110	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Piastowska 26	dom, sklep	19	Nowa Wieś Przywidzka
111	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Piastowska 27	dom mieszkalny	81/1	Nowa Wieś Przywidzka
112	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Piastowska 27	budynek gospodarczy	81/1	Nowa Wieś Przywidzka
113	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Szkolna 4	szkoła podst.	78/5	Nowa Wieś Przywidzka
114	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Szkolna 4a	dom mieszkalny	77/5	Nowa Wieś Przywidzka
115	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Szkolna	cmentarz ewangelicki	55	Nowa Wieś Przywidzka
116	Nowa Wieś Przywidzka	ul. Turystyczna 2	dom mieszkalny	23/1	Nowa Wieś Przywidzka
117	Olszanka	ul. Agrestowa 7	dom mieszkalny	66/2	Olszanka
118	Olszanka	ul. Owocowa 2	dom mieszkalny	87/2	Olszanka
119	Olszanka	ul. Owocowa 11	dom mieszkalny	84	Olszanka
120	Olszanka	ul. Owocowa za nr 17	cmentarz ewangelicki	82	Olszanka
121	Olszanka	ul. Wiśniowa 1	dom mieszkalny	31/9	Olszanka
122	Olszanka	ul. Wiśniowa 11	szkoła, ob. dom mieszkalny	28/1	Olszanka

123	Olszanka	ul. Wiśniowa 11	budynek gospodarczy	28/1	Olszanka
124	Piekło Dolne	ul. Krótka 3	stodoła/obora	74/9	Piekło Górne
125	Piekło Dolne	ul. Krótka 14	dom mieszkalny	56/7, 56/15	Piekło Górne
126	Piekło Dolne	ul. Pomorska 4	obora	55/2	Piekło Górne
127	Piekło Dolne	ul. Zabawowa	cmentarz ewangelicki	59	Piekło Górne
128	Piekło Górne	ul. Spokojna	cmentarz ewangelicki	134	Piekło Górne
129	Piekło Górne	ul. Szybowcowa 2	budynek dawnego ośrodka szybowcowego	97/1	Piekło Górne
130	Piekło Górne	ul. Szybowcowa 16	dom mieszkalny	99	Piekło Górne
131	Piekło Górne	ul. Szybowcowa 36	dom mieszkalny	106/2	Piekło Górne
132	Pomlewo	ul. Gdańska 16	budynek mieszkalny	121/10	Pomlewo
133	Pomlewo	ul. Gdańska 16	budynek gospodarczy	121/10	Pomlewo
134	Pomlewo	ul. Jabłoniowa	cmentarz ewangelicki	235	Pomlewo
135	Pomlewo	ul. Kasztanowa 3	dom mieszkalny	137/1	Pomlewo
136	Pomlewo	ul. Kasztanowa 8	dom mieszkalny	134/1	Pomlewo
137	Pomlewo	ul. Kasztanowa 12	dom mieszkalny	143/3	Pomlewo
138	Pomlewo	ul. Kasztanowa 24	dom mieszkalny	180/3	Pomlewo
139	Pomlewo	ul. Szkolna 1	d. szkoła podstawowa	120/4	Pomlewo
140	Pomlewo	ul. Szkolna 1	budynek gospodarczy	301	Pomlewo

141	Pomlewo	ul. Szkolna 2	dom mieszkalny	61/3	Pomlewo
142	Pomlewo	ul. Wiejska 2	dom mieszkalny	30/1	Pomlewo
143	Pomlewo	ul. Wiejska 2	budynek gospodarczy	30/2	Pomlewo
144	Pomlewo	ul. Wiejska 2	stodoła	30/2	Pomlewo
145	Pomlewo	ul. Wiejska 9	obora	33, 53	Pomlewo
146	Przywidz	ul. Gdańska 1	kościół parafialny pw. św. Franciszka Ksawerego	181	Przywidz
147	Przywidz	ul. Gdańska 1	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	181, 182	Przywidz
148	Przywidz	ul. Gdańska 3	dom mieszkalny	183/4	Przywidz
149	Przywidz	ul. Gdańska 7	budynek - Urząd Gminy	193	Przywidz
150	Przywidz	ul. Gdańska 8	budynek - Wiejski Dom Towarowy	174/1	Przywidz
151	Przywidz	ul. Gdańska 9	Karczma Przywidzka	195	Przywidz
152	Przywidz	ul. Gdańska 14	dom mieszkalny	172/1	Przywidz
153	Przywidz	ul. Gdańska 16	budynek Poczty Polskiej	171/2	Przywidz
154	Przywidz	ul. Gdańska 20	kościół poparafialny pw. Matki Boskiej Królowej Różańca Świętego	202/4	Przywidz
155	Przywidz	ul. Gdańska 20	cmentarz przykościelny protestancki/ rym.-katolicki	202/4	Przywidz
156	Przywidz	ul. Gdańska 22	budynek gospodarczy	166/1	Przywidz

157	Przywidz	ul. Gdańska 26	park w zespole pofolwarcznym	164/3, 164/11, 164/12	Przywidz
158	Przywidz	ul. Gdańska 26	rządówka w zespole Pofolwarcznym, ob. restauracja	164/12	Przywidz
159	Przywidz	ul. Gdańska 26	hydrofornia w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
160	Przywidz	ul. Gdańska 26	gorzelnia w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
161	Przywidz	ul. Gdańska 26	obora w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
162	Przywidz	ul. Gdańska 26	paszarnia w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
163	Przywidz	ul. Gdańska 26	chlewnia/stodoła w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
164	Przywidz	ul. Gdańska 26	garaże w zespole pofolwarcznym, ob. budynek gospodarczy	164/12	Przywidz
165	Przywidz	ul. Jeziorna 2	ośrodek młodzieżowy, ob. dom mieszkalny	217	Przywidz
166	Przywidz	ul. Katarynki 1	dom mieszkalny	140/6	Przywidz
167	Przywidz	ul. Katarynki 1	budynek gospodarczy	140/17	Przywidz
168	Przywidz	ul. Młyńska 5	dom mieszkalny w zespole młyna	120/2	Przywidz
169	Przywidz	ul. Młyńska 5	młyn	120/2	Przywidz
170	Przywidz	ul. Młyńska 7	budynek gospodarczy w zespole młyna	120/4	Przywidz
171	Przywidz	ul. Spacerowa 4/6	dom mieszkalny	210/2, 210/3	Przywidz

172	Przywidz	ul. Spacerowa 8/10	dom mieszkalny	211/1, 211/3	Przywidz
173	Przywidz	ul. Uhlenberga 4	dom mieszkalny	190/3	Przywidz
174	Przywidz	ul. Uhlenberga 6	dom mieszkalny	189/1	Przywidz
175	Przywidz	ul. Uhlenberga 10	d. szkoła, ob. Biblioteka Gminna	186/2	Przywidz
176	Przywidz	ul. Uhlenberga 12	bud. Leśnictwa Przywidz	222/5	Przywidz
177	Przywidz	ul. Uhlenberga 12	budynek gospodarczy	222/5	Przywidz
178	Przywidz	ul. Uhlenberga	cmentarz ewangelicki	181	Przywidz
179	Roztoka	ul. Wąska	cmentarz ewangelicki	140	Nowa Wieś
180	Stara Huta	ul. Perłowa	cmentarz ewangelicki	19	Stara Huta
181	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 13	szkoła	28/2	Stara Huta
182	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 14	dom mieszkalny	31/2	Stara Huta
183	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 14	budynek gospodarczy	31/1	Stara Huta
184	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 15	dom (przy szkole)	46	Stara Huta
185	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 16	budynek gospodarczy	33	Stara Huta
186	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 17	dom mieszkalny	60/2	Stara Huta
187	Stara Huta	ul. Szmaragdowa 19	dom mieszkalny	42	Stara Huta
188	Stara Huta	ul. Szmaragdowa, naprzeciw nr 17	krzyż przydrożny	36	Stara Huta
189	Sucha Huta	ul. Beskidzka	cmentarz ewangelicki	76/3	Sucha Huta

190	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 10	dom mieszkalny	70	Sucha Huta
191	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 26	dom mieszkalny	53	Sucha Huta
192	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 27	dom mieszkalny	83/3	Sucha Huta
193	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 27	budynek gospodarczy	83/3	Sucha Huta
194	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 28	dom mieszkalny	47/1	Sucha Huta
195	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 28	budynek gospodarczy	47/1	Sucha Huta
196	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 35	budynek gospodarczy	129/3	Sucha Huta
197	Sucha Huta	ul. Bieszczadzka 35	dom mieszkalny	129/3	Sucha Huta
198	Sucha Huta	ul. Tatrzańska 8	dom mieszkalny	111	Sucha Huta
199	Szklana Góra	ul. Lubczykowa 2	dom mieszkalny	24/2	Kozia Góra
200	Szklana Góra	ul. Lubczykowa 2	budynek gospodarczy	24/2	Kozia Góra
201	Szklana Góra	ul. Zielna	cmentarz ewangelicki	8/9	Kozia Góra
202	Trzepowo	ul. Gdańska 3	dom mieszkalny	28	Trzepowo
203	Trzepowo	ul. Gdańska 21	dom mieszkalny	255/1	Trzepowo
204	Trzepowo	ul. Gdańska	cmentarz ewangelicki	251/4	Borowina
205	Trzepowo	ul. Mestwina 4	d. mleczarnia	194/9	Trzepowo
206	Trzepowo	ul. Mestwina 12	obora podworska	194/10	Trzepowo
207	Ząbrsko Górne	ul. Na Wzgórze	dom mieszkalny	103/14	Marszewska

		10			Góra
208	Ząbrsko Górne	ul. Na Wzgórze 31	leśniczówka Grn Zamszcz	103/5-L	Marszewska Góra
209	Ząbrsko Górne	ul. Na Wzgórze	cmentarz ewangelicki	115	Marszewska Góra
210	Ząbrsko Górne	ul. Rajska 3	dom mieszkalny	99	Marszewska Góra
211	Ząbrsko Górne	ul. Rajska 8	dom mieszkalny	625/1	Marszewska Góra
212	Gromadzin		hist. układ ruralistyczny		Przywidz
213	Jodłowno		hist. układ ruralistyczny		Jodłowno
214	Kierzkowo		hist. układ ruralistyczny		Kierzkowo
215	Marszewska Góra		hist. układ ruralistyczny		Marszewska Góra
216	Miłowo		hist. układ ruralistyczny		Miłowo
217	Nowa Wieś Przywidzka		hist. układ ruralistyczny		Nowa Wieś Przywidzka
218	Sucha Huta		hist. układ ruralistyczny		Sucha Huta
219	Trzepowo		hist. układ ruralistyczny		Trzepowo
220	Występa		hist. układ ruralistyczny		Sucha Huta

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Przywidz

Borowina						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
1	1			huta szkła	XVII w.	
2	2			huta szkła	XVII w.	

Czapielsk						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
3	10	13-41	86	śląd osadnictwa	neolit	
4	11	13-41	87	śląd osadnictwa	PŚ	
Częstocin						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
5	1	15-40	121	cmentarzysko płaskie	Ha D	
6	2	15-40	122	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
7	3	15-40	76	punkt osadniczy	neolit	
8	4	15-40	77	huta szkła	XVII w.	
9	5	15-40	66	punkt osadniczy	PŚ	
10	6	15-40	67	punkt osadniczy	PŚ	
11	7	15-40	68	osada (?)	neolit	
12	8	15-40	65	punkt osadniczy	neolit	
13	9	15-40	70	punkt osadniczy	PŚ	
14	10	15-40	71	punkt osadniczy	neolit	
15	11	15-40	72	śląd osadnictwa	WS	
Gromadzin						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru

16	1	15-41	106	cmentarzysko płaskie	Ha D (?)	
17	2	15-41	68	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
18	3	15-41	69	huta szkła	XVII	
19	4	15-41	70	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
20	5	15-41	71	punkt osadniczy	WŚ	
21	6	15-41	72	punkt osadniczy	PŚ	
22	7	15-41	73	śląd osadnictwa	Ś	
23	8	15-41	74	punkt osadniczy	WŚ	
24	9	15-41	75	śląd osadnictwa	PŚ	
25	10	15-41	76	punkt osadniczy	PŚ	
Huta Dolna						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
26	1			luźne	WEŻ	
27	2			luźne luźne	WEŻ Ś	
28	3	14-41	38	śląd osadnictwa	WŚ	
29	4	14-41	45	śląd osadnictwa	PŚ	
30	5	14-41	46	śląd osadnictwa	WŚ	
31	6	14-41	55	śląd osadnictwa	WEŻ	
32	7	14-41	56	śląd osadnictwa	WŚ	

33	8	14-41	27	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
34	9	14-41	37	śląd osadnictwa	PŚ	
Jodłowno						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
35	1	14-41	61	cmentarzysko płaskie	Ha D	
36	2	14-41	62	luźne	Ha D	
37	3	14-41	63	luźne	II/III EB	
38	4	14-41	14	śląd osadnictwa	Ś	
39	5	14-41	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
40	6	14-41	10	śląd osadnictwa	PŚ	
41	7	14-41	12	śląd osadnictwa	WEŻ	
42	8	14-41	13	śląd osadnictwa	PŚ	
43	9	14-41	16	śląd osadnictwa	WEŻ	
44	10	14-41	17	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
45	11	14-41	18	śląd osadnictwa	WEŻ	
46	12	14-41	19	śląd osadnictwa	WŚ	
47	13	14-41	25	śląd osadnictwa	Ś	
48	14	14-41	64	cmentarzysko kurhanowe	OWR (?)	

49	15	14-42	1	cmentarzysko grobowców megalitycznych	neolit	
50	16	14-42	2	cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona	
Kierzkowo						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
51	1	15-41	85	cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona	
52	2	15-41	92	huta szkła	XVII w.	
53	3	15-41	86	punkt osadniczy	WŚ	
54	4	15-41	87	punkt osadniczy ślad osadnictwa	WŚ PŚ	
55	5	15-41	88	osada	WŚ	
56	6	15-41	89	punkt osadniczy	WŚ	
57	7	15-41	90	osada	WŚ	
58	8	15-41	91	punkt osadniczy	WŚ	
59	9	15-41	93	punkt osadniczy	Ś	
Klonowo Dolne						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
60	1	15-41	1	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
61	2	15-41	2	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
62	3	15-41	3	osada osada osada	WŚ PŚ Now.	
63	4	15-41	4	punkt osadniczy	WEŻ	

				osada	WŚ / PŚ	
64	5	15-41	109	śląd osadnictwa osada	EK Ś	C-426; 348/A
65	6	15-41	107	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada	EK WEŻ WŚ PŚ Now.	C-427; 349/A
66	7	15-41	6	śląd osadnictwa osada	WEŻ Ś	C-428; 350/A
67	8	15-41	8	punkt osadniczy	WŚ	
68	9	15-41	9	osada	WŚ	
69	10	15-41	10	osada osada	W PŚ	
70	11	15-41	11	osada	WŚ	
71	12	15-41	12	osada	PŚ	
72	13	15-41	13	osada	WŚ	
73	14	15-41	14	osada	PŚ	
74	15	15-41	15	osada	WŚ	
75	16	15-41	108	luźne	neolit	
76	17	15-41	7	śląd osadnictwa osada osada	neolit WŚ PŚ	
77	18	15-41	5	osada	WŚ	
Kozia Góra						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
78	1	15-41	19	luźne	EB	

				luźne	PŚ	
79	2	15-41	20	punkt osadniczy	WŚ	
80	3	15-41	21	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ	
81	4	15-41	22	śląd osadnictwa	WŚ	
82	5	15-41	23	punkt osadniczy	WŚ	
83	8	14-41	59	cmentarzysko płaskie (?)	WEŻ	
84	9	14-41	52	śląd osadnictwa	WŚ	
Marszewska Góra						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
85	1	14-41	20	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
86	2	14-41	21	osada	WEŻ	C-286; 228/A
87	3	14-41	22	luźne	WEŻ	
88	4	14-41	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
89	5	14-41	2	śląd osadnictwa	WŚ	
90	6	14-41	3	punkt osadniczy	WŚ	
91	7	14-41	4	punkt osadniczy	WŚ	
92	8	14-41	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEŻ WŚ PŚ	
93	9	14-41	6	śląd osadnictwa	WŚ	
94	10	14-41	7	śląd osadnictwa	WEŻ	

				śląd osadnictwa	WŚ	
95	11	14-41	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
96	12	14-41	9	śląd osadnictwa	WŚ	
97	13	14-41	11	śląd osadnictwa	WŚ	
98	14	14-41	23	śląd osadnictwa	WŚ	
Marszewska Kolonia						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
99	1	13-41	85	cmentarzysko kurhanowe	WŚ	C-279; 221/A
100	2			luźne	WEŻ	
101	3			cmentarzysko płaskie	WEŻ	
102	4			cmentarzysko płaskie	WEŻ	
103	5			luźne	nieokreślona	
Michalin						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
104	1	14-41	60	huta szkła	XVIII w. (?)	
105	2	14-41	26	śląd osadnictwa	WŚ	
106	3	14-41	33	śląd osadnictwa	PŚ	

10 7	4	14-41	34	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
10 8	5	14-41	35	śląd osadnictwa	PŚ	
10 9	6	14-41	36	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
11 0	7	14-41	44	śląd osadnictwa	WŚ	
11 1	8	14-41	54	śląd osadnictwa	WŚ	
11 2	9	14-41	53	śląd osadnictwa	WEŻ	
11 3	10	15-40	37	punkt osadniczy	PŚ	
11 4	11	15-40	38	punkt osadniczy	neolit	

Miłowo

Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
11 5	1	15-41	47	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
11 6	2	15-41	48	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
11 7	3	15-41	49	huta szkła	XVII	
11 8	4	15-41	50	śląd osadnictwa	WŚ	

11 9	5	15-41	51	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ	
12 0	8	15-41	54	śląd osadnictwa	WŚ	
12 1	9	15-41	55	punkt osadniczy	PŚ	
12 2	10	15-41	56	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ	
Nowa Wieś Przywidzka						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
12 3	1	14-40	89	huta szkła	XVII	
12 4	2	14-40	90	śląd osadnictwa osada	EB PŚ / Now.	
12 5	3	14-40	91	śląd osadnictwa	Now.	
12 6	4	14-40	92	śląd osadnictwa osada	WŚ PŚ / Now.	
12 7	5	14-40	93	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
12 8	6	14-40	94	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
12 9	7	14-40	95	śląd osadnictwa	Now.	
13 0	8	14-40	96	osada (?)	WŚ	

13 1	9	14-40	97	osada (?)	PŚ / Now.	
13 2	10	14-40	98	punkt osadniczy	OWR (?)	
13 3	11	14-40	99	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
13 4	12	14-40	100	śląd osadnictwa	Now.	
13 5	13	14-40	101	osada (?)	PŚ / Now.	
13 6	14	14-40	102	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
13 7	15	14-40	103	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
13 8	16	14-40	104	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
13 9	17	14-40	105	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
14 0	18	14-40	106	osada	PŚ / Now.	
14 1	19	14-40	107	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
14 2	20	14-40	108	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
14 3	21	14-40	109	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
14	22	14-40	110	punkt osadniczy	WŚ	

4				punkt osadniczy	Now.	
14 5	23	14-40	111	osada	PŚ / Now.	
14 6	24	14-40	112	śląd osadnictwa	PŚ / Now.	
14 7	25	14-40	113	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
14 8	26	14-40	114	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
14 9	27	14-40	115	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EK Now.	
15 0	28	15-40	31	punkt osadniczy	neolit	
15 1	29	15-40	32	osada (?)	neolit	
15 2	30	15-40	33	śląd osadnictwa	WŚ	
15 3	31	15-40	34	punkt osadniczy	neolit	
15 4	32	15-40	35	punkt osadniczy	PŚ	
Olszanka						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
15 5	1			cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona	C-431; 353/A
15	2	15-41	94	śląd osadnictwa	WEŻ	

6						
15 7	3	15-41	96	punkt osadniczy	S	
15 8	4	15-41	97	punkt osadniczy	WS	
15 9	5	15-41	98	punkt osadniczy	WS	
Piekło Dolne						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
16 0	1	15-41	105	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
16 1	2	15-41	60	cmentarzysko płaskie	WEŻ	C-210; 155/A
16 2	3	15-41	61	cmentarzysko kurhanowe	WS	
16 3	4	15-41	58	śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadnictwa	neolit OWR WS PS	
16 4	5	15-41	62	punkt osadniczy	WEŻ	
16 5	6	15-41	63	śląd osadnictwa	WS	
16 6	7	15-41	64	cmentarzysko kurhanowe (?)	nieokreślona	
16 7	8	15-41	65	cmentarzysko kurhanowe (?)	nieokreślona	

168	9	15-41	59	huta szkła	XVII	
169	10	15-41	57	śląd osadnictwa	WS	
170	11	15-41	66	śląd osadnictwa	PS	
171	12	15-41	67	śląd osadnictwa	Ś	
Piekło Górne						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
172	1	15-41	77	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
173	2	15-41	83	huta szkła	XVII	
174	3	15-41	78	punkt osadnictwa	PS	
175	4	15-41	79	śląd osadnictwa	WS	
176	5	15-41	80	śląd osadnictwa	PS	
177	6	15-41	81	punkt osadniczy	Ś	
178	7	15-41	82	śląd osadnictwa	WS	
179	8	15-41	84	śląd osadnictwa punkt osadnictwa	WS PS	

Połączyno						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
180	24	15-40	19	punkt osadniczy	neolit	
181	25	15-40	25	punkt osadniczy	neolit	
182	26	15-40	21	punkt osadniczy	WEŻ	
183	27	15-40	22	punkt osadniczy	neolit	
184	28	15-40	23	punkt osadniczy	PŚ	
185	29	15-40	24	punkt osadniczy	WS	
186	30	15-40	25	punkt osadniczy	neolit	
187	31	15-40	26	punkt osadniczy	PŚ	
188	32	15-40	27	śląd osadnictwa	WS	
189	33	15-40	28	punkt osadniczy	neolit	
190	34	15-40	29	punkt osadniczy	WEŻ	
Pomlewo						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru

19 1	1	15-41	16	śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit WŚ PŚ	
19 2	2	15-41	17	osada	WŚ	
19 3	3	15-41	18	osada	WŚ	
19 4	4	14-41	24	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
19 5	5	14-41	28	punkt osadniczy	WŚ	
19 6	6	14-41	29	śląd osadnictwa	PŚ	
19 7	7	14-41	30	śląd osadnictwa	PŚ	
19 8	8	14-41	31	śląd osadnictwa	WŚ	
19 9	9	14-41	32	śląd osadnictwa	PŚ	
20 0	10	14-41	39	śl.ad osadnictwa	PŚ	
20 1	11	14-41	40	śląd osadnictwa	WŚ	
20 2	12	14-41	41	śląd osadnictwa	PŚ	
20 3	13	14-41	42	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
20	14	14-41	43	śląd osadnictw	PŚ	

4						
20 5	15	14-41	47	śląd osadnictwa	PŚ	
20 6	16	14-41	48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEŻ PŚ	
20 7	17	14-41	49	śląd osadnictwa	neolit	
20 8	18	14-41	50	śląd osadnictwa	WS	
20 9	19	14-41	57	śląd osadnictwa	WEŻ	
21 0	20	14-41	58	śląd osadnictwa	WS	
21 1	21	14-41	51	śląd osadnictwa	WEŻ	
Przywidz						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
21 2	1	15-41	33	śląd osadnictwa grodzisko	WEŻ WS	C-74; 51/A
21 3	2	15-41	99	skarb	WS	
21 4	3	15-41	100	luźne	III EB	
21 5	4	15-41	101	cmentarzysko płaskie	Lt wcz. i śr.	
21	5	15-41	102	cmentarzysko płaskie	WEŻ	

6						
21 7	6	15-41	103	cmentarzysko płaskie	Ha D	
21 8	7	15-41	104	śląd osadnictwa	neolit	
21 9	8	15-41	37	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit (?) WEŻ WŚ PŚ	
22 0	9	15-41	39	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
22 1	10	15-41	32	cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona	
22 2	11	15-41	42	cmentarzysko kurhanowe	WEŻ	C-73; 50/A
22 3	12	15-41	40	luźne	WŚ	
22 4	13	15-41	26	cmentarzysko płaskie	La wcz. i śr.	
22 5	14	15-41	27	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	OWR PŚ	
22 6	15	15-41	28	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
22 7	16	15-41	29	śląd osadnictwa	WŚ	
22 8	17	15-41	30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WŚ PŚ	
22	18	15-41	31	śląd osadnictwa	WŚ	

9						
230	19	15-41	34	śląd osadnictwa	PŚ	
231	20	15-41	35	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ	
232	21	15-41	36	punkt osadniczy punkt osadniczy	PŚ	
233	22	15-41	38	punkt osadniczy punkt osadniczy	PŚ	
234	23	15-41	41	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ	
235	24	15-41	43	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ	
236	25	15-41	44	punkt osadniczy punkt osadniczy	PŚ	
237	26	15-41	45	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ	
238	27	15-41	46	punkt osadniczy punkt osadniczy	PŚ	
239	28	15-41	111	punkt osadniczy punkt osadniczy	nieokreślona	
Stara Huta						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
240	1	15-40	128	huta szkła	Now.	
24	2	15-41	110	cmentarzysko płaskie	WEŻ	

1						
24 2	3	15-40	129	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
24 3	4	15-40	69	śląd osadnictwa	WEŻ	
24 4	5	15-40	36	punkt osadniczy	neolit	
24 5	6	15-40	39	punkt osadniczy	PŚ	
24 6	7	15-40	40	punkt osadniczy	neolit	
24 7	8	15-40	41	punkt osadniczy	PŚ	
24 8	9	15-40	42	punkt osadniczy	WŚ	
24 9	10	15-40	43	osada (?)	neolit	
25 0	11	15-40	44	śląd osadnictwa	WEŻ	
25 1	12	15-40	45	osada (?)	neolit	
25 2	13	15-40	46	śląd osadnictwa	WŚ	
Sucha Huta						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
25	1			cmentarzysko płaskie	WEŻ	C-362;

3						286/A
25 4	2			huta szkła	XVI w. (?)	
Szpon						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
25 5	6	15-40	64	punkt osadniczy	PŚ	
25 6	14	15-40	81	punkt osadniczy	neolit	
25 7	15	15-40	82	osada (?)	neolit	
25 8	16	15-40	83	punkt osadniczy	PŚ	
25 9	21	15-40	110	śląd osadnictwa	PŚ	
Trzepowo						
Lp.	Nr stanowiska	Obszar AZP	Nr na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr rejestru
26 0	1	15-40	92	punkt osadniczy punkt osadniczy	WEŻ PŚ	
26 1	2	15-40	119	osada osada osada osada	neolit WEŻ WŚ PŚ	C-160; 122/A
26 2	3	15-40	118	śląd osadnictwa cmentarzysko płaskie śląd osadnictwa	WEŻ WEŻ PŚ	
26 3	4	15-40	111	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEŻ WŚ PŚ	

26 4	5	15-40	112	punkt osadniczy	PŚ	
26 5	6	15-40	120	punkt osadniczy	PŚ / Now.	
26 6	7	15-40	123	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
26 7	8	15-40	124	cmentarzysko płaskie	WEŻ	
26 8	9	15-40	116	punkt osadniczy huta szkła	PŚ XVII w.	
26 9	10	15-40	84	punkt osadniczy	neolit	
27 0	11	15-40	85	punkt osadniczy	PŚ	
27 1	12	15-40	86	punkt osadniczy	PŚ	
27 2	13	15-40	87	punkt osadniczy	neolit	
27 3	14	15-40	88	nieustalona	nieustalona	
27 4	15	15-40	89	punkt osadniczy	WEŻ	
27 5	16	15-40	90	osada (?)	neolit	
27 6	17	15-40	91	punkt osadniczy	PŚ	
27	18	15-40	93	punkt osadniczy	PŚ	

7						
27 8	19	15-40	94	osada (?)	neolit	
27 9	20	15-40	95	punkt osadniczy	WS	
28 0	21	15-40	113	punkt osadniczy	neolit	
28 1	22	15-40	114	punkt osadniczy	PŚ	
28 2	23	15-40	115	śląd osadnictwa	WEŻ	
28 3	24	15-40	117	śląd osadnictwa	WS	